Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...най 1921 оной ...ин 21-нээ гарана. | № 286 (18609) | **1990 оной декабриин 14, пятница** | Сэн 3 мүн.

АМАРШАЛАЯ!

УРАН зохёолой, хүгжэмэй, урлалай талаар 1990 оной РСФСР-эй Гүрэнэй шанда Буряадай бүлэг уран бүтээлшэдэй зууршалагдаhан тухай бидэ уншагшадтаа дуулгаа hэмди. hаяхан тэрэ шангай хэндэ олгогдоhон тухай мэдээсэл түбэй радиогоор соносхогдоо, газетэнүүдтэ тунхаглагдаа.

Арадай уран бүтээл урлаха талаар үндэр амжалта түйлаhан Буряадаймнай мүнгэшэ дархашуул-урашуул Баясхалан Цыдыпович **БАЗАРОВ**, Баатар Дамдин-Сурунович **ЖАГБАЕВ**, Булат Гэндэнович **ЖАМБАЛОВ**, Геннадий Гомбоевич **НАЛХАНОВ**, Радна Дымпилович **НОХОРОВ**, Дымбрыл Сосорович **САНЖИЕВ**, Дмитрий Намжилович **ЭРДЫНЕЕВ**, Жамсаран Нимажапович **ЭРДЫНЕЕВ** гэгшэдтэ РСФСР-эй Гүрэнэй шан олгогдобо гээшэ.

Үндэр шанда хүртэhэн уран хүбүүдээ үнэн зүрхэнhөө амаршалаад, үшөө hайхан бүтээлнүүдээрээ хүн зоной нюдэ баясуулхыень хүсэе.

Ц. ЦЫРЕНОВА.

Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй Пленум тухай
ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...й ЦК-гай Пленумдэ ороhон дурадхалнууд болон ажаг...ые бүхы талаhаань хаража үзэhэнэй, зүбшэн хэл...hүүлдэ «Союзай хэлсээнэй хараа шугам ба партий...изацинуудай зорилгонууд тухай» асуудалаар тогтоол ...абтаа.

...на органуудтахи үлэмжэ эрхэнүүд тухай» КПСС-эй ...ездын комиссиин мэдээсэлые Пленум шагнаба. Ко...түрүүлэгшэ, үйлэдбэриин «Ростсельмаш» нэгэдэлэй ...а директор Ю. А. Песков мэдээсэл хэhэн байгаа. ...зүбшэн хэлсэhэнэй hүүлдэ КПСС-эй ЦК-гай болон ...тогтоол баталан абтаба.

...э hунгагдаhан СССР-эй арадай депутадуудай хүдэл...ай КПСС-эй ЦК-гай секретарь Г. И. Янаев Пленум...хэбэ. hанамжануудые хараада абан, арадай депута...Соведүүдтэ коммунистнуудай ажал ябуулга тухай асуудал Центральна Комитедэй ээлжээтэ Пленум дээрэ хаража үзэхэ хэрэгтэй гэжэ тоологдоо.

Партиин финансово-ажахын ажал ябуулгын асуудалнуудаар Пленум КПСС-эй ЦК-гай комисси байгуулhан, КПСС-эй ЦК-гай комиссинуудай советнигүүдые баталhан байна.

Белоруссиин ба Армениин Компартинуудай ЦК-нуудай нэгэдэхи секретарьнараар ажаллахаяа болиhон дээрэhээнь ЦК-гай Пленум Е. Е. Соколов, В. М. Мовсисян гэгшэдые КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй уялгануудhаа сүлөөлбэ.

Пленум нюусаар дуугаа үгэжэ, Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь А. А. Малофеевые болон Армениин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь С. К. Погосяниие КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдээр hунгаhан байгаа.

Энээгээр КПСС-эй ЦК-гай Пленум хүдэлмэрее дүүргэбэ.

...АНАЙ СОЮЗНА ГҮРЭНИИЕ ШЭНЭЛХЫН ТҮЛӨӨ
КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ 1990 оной декабриин 10-да М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэhэн үгэ

...д! ...энэ Пленум дээрэ ...элсээн тухай асуудал ...гэжэ бидэ бултадаа ...юмбибди. Хубилган ...ын, демократи үргэд...оциалис ёhоор шэнэ...ухы манай хараа шу...ргэлжэлүүлхын тула ...ал үндэhэн шухала ...артай байна. ...орон шэнги, өөрсэ ...бүридэлтэй, зуун ...дэшэ национально...нэгэдүүлдэг, тэдэ...дой гүрэнэй бай...н хэдэн зуун жэлэй ...нүүдтэй гүрэндэ со...харилсаануудтахи гүн ...убилалтанууд нацио...рилсаануудhаа амяар...болохогүй. Хубилган ...ын түрүүшын алха...союзна республика...эхнүүдые дээшэлүүл...национальна поли...горитой алдуунуу...хэдэн арадуудай та...гдаhан үнэн зүб бэ...нүүдые усадхаха гэ...а шугамые парти ...гол шэглэлнүүдэй ...лгожо абаhан байха ...С-эй Бүхэсоюзна XIX ...и дээрэ националь...лда ехэ анхарал хан...н байна. Үнгэрhэн ...оhон ЦК-гай сентяб...умэй энэ асууда...иин платформые ба...га шухала шата бо... Энэ шэглэлээр мэ...ябуулгын үндэhэ ...эдэ, XXVIII съездын ...ринүүдээр болодог ...ь эли ааб даа. ...батадхалга юун бо...хэдэ, манай нацио...асуудалда хандалгын ...рээн дотор ажаhуу...даг бүхы арадуудай аша туhа нуудта харюусадаг байhаниинь, эдэ үзэл бодолнуудай Арадай депутадуудай съездын, СССР-эй Верховно Соведэй, республиканудай засагай дээдын зургаануудай баталан абаhан олон документнүүдэй үндэhэ hуури болодог байhаниинь гэршэлжэ үгэнэ.

Гэбэшье, нүхэдүүд, энэ хараа шугамые бодото дээрэнь хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлжэ шадаагүйбди гэжэ бидэ мэдэрхэ ёhотойбди. Бодото үйлэ хэрэгүүд бүришье орёо түбэгтэй түхэл маягтайгаар хүгжэhэн байха юм. Национальна үндэhэ hуури дээрэ гараhан эрид хурса зүбшэлдөөнүүдтэй бидэ ушараабди. Эдэ асуудалнуудай талаар политическэ тэмсэл дэлгэрээ. Тэрээндэ гансашье бодото национальна бэшэ, харин экстремис, национал-шовинис хүсэнүүд эдэбхитэйгээр оролсоhон байна. Националис ябуулганuудта, тэрэ тоодо — өөhэдынгөөшье зэргэнүүдтэхи, бидэ ёhотой харюу үгэжэ шадаагүйбди. Энээнэй эсэстэ зарим республиканудта компартинууд хубааран таhараа, гурим журам муудаа, коммунистнуудай зарим хубинь интернационализмын гол ёhо арсаhан байха юм. Энээнгүйгөөр ёhотой хүдэлмэришэнэй, социалис баялигуудые баримталдаг арадай парти байгаагүй, байжа шадахашьегүй юм.

Бидэ энэ темые нэгэнтэ бэшэ хэлсэhэн байхабди, тэрээндэ үшөөшье бусаха байхабди. Юуб гэхэдэ, энэмнай партиин болон ороной хуби заяанда хабаатай асуудалнууд тухай хэлсээн болоно ха юм. Мүнөө КПСС хадаа нийтэ союзна хэмжээнэй ори ганса политическэ хүсэн болоод байна гээшэ. Засаг гансаараа бариха хэрэгhээ парти арсабашье, тэрэ манай олонациональна гүрэнэй ерээдүйн түлөө харюусалгаяа өөрhөө hалгаанагүй ха юм. Мүнөөнэй Пленумэй зорилго юуб гэхэдэ, хүгжэлтын эрид эрьелтын энэ шатада ороной бүхы арадуудта амин шухала асуудалай: манай Союз байха гү, тэрэ ямар байхаб? гэhэн асуудалай талаар партиин хараа бодол тухай нэн түрүүн мэдүүлхэ ябадал болоно.

КПСС Союзые байлгахын ба эрид шууд шэнэлхын түлөө оролдохо юм. Энэмнай тактическа алхам бэшэ, оршон байдалай баалалта доро хэн нэгэндэ хүнгэлэлтэ хэhэн ябадал бэшэ, харин партиин залан сэхэ хараа бодол мүн болоно. Союзна гүрэниие занданъ байлгахада таарамжатай гэhэн болдолдо hэжэглэл гаргадаг хүнүүдтэ харюусаха зуураа, бидэ иимэ баримтануудые хэлэхэ ёhотой болонобди.

Манай орон нэгэн бүхэли байгуулалта шэнгеэр бүридэhэн юм. Хэдэн арбаад жэлдэ үнгэрхэдөө, хэдэн зуун жэлдэ тогтоогдоhон холбоонуудые таhалха, тэрэнэй hүүлээр тэрэнээ hэргээхэ ябадал гээшэ манай бүхы арадуудта тоолошогүй ехэ хохидол ушаруулгатай адли бшуу. Хэдэн үеын хүнүүд энээнэй түлөө нилээд ехэ хохидолдо орохо баатай болоhон байгаа. Мүнөө алдагдаhан айхабтар ехэ арга боломжонууд тухай бии хэлэнэшьегүйб.

Союзые үлөөхэ гэhэн үшөө нэгэ хүсэтэ баримта гэхэдэ, тэрэнэй шэнэлэгдэhэн түхэл, мүнөөнэй хүн зоной ажаhуудаг оршон байдал мүн болоно. Хэдэн арбаад миллион хүнүүд өөhэдынгөө национально-гүрэнэй байгуулалтануудай газаа тээ ажаhууна, харин бусад хэдэн миллион хүнүүд хэдэн мянган харилсаануудаар сэхэ холбогдонхой байна ха юм. Хүн зоной иимэ олониие hууhан газарhаань нүүлгэхэ, эдэ холбоонуудые эбдэхэ гээшэ гансашье манай ороной бэшэ, харин бүхы дэлхэйн ажабайдалда hандаргахы хүсэтэйгөөр нүлөөлхэ уршаг гаргаха байна бшуу.

Уламжалан хэлэбэл, бидэ энээнтэй гансашье зүбшэхэ аргагүй, мүн хилэнүүдые шэнэлхэ гэжэ дурадхадаг политигүүдтэ сохилто эдэбхитэй хараа бодолhоо үгэхэ ёhотой болонобди. Тиихэдээ зариманиинь Потсдам тухай хэлэдэг байна. Тиихэдэ түүхын ондоо эрхэ байдал байгаа, харин мүнөө түүхын шэнэ оршон байдал тогтоо, тиимэhээ хуушан хилэнүүдтээ бусая, шэнээр тэдэнээ хаража үзэе гэдэг байна бшуу. Эдэмнай политическэ ёhотойл тухирагшад болоно ха юм.

Хүнүүдтэ иигэжэ хандажа болохогүй, нацинууд хоорондын харилсаанууд шэнги олон хүнүүдэй холбоогоор тодорхойлогдодог, тон хүндүүлхэй, орёо харилсаануудые шиидхэхын тула hанаанhаа абтаhан юумэнүүдые тэдээндэ баадхажа болохогүй гэжэ тэрьедэн гарагшадай байдал эрид шангааhа hануулна ха юм. Тэдэнэй тоо хэдэн зуугаад мянга болоод байна. Энэмнай хүнүүдэй тон ехэ гашуудал хохидол болоно гээшэ. Тэдэнэй байдалые хүнгэдхэхын тула гүрэн бүхы юумэ хэхэ уялгатай.

(Эхин. Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

(Эхин. Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗД

Декабриин 12-то съездын үглөөнэй заседани дээрэ РСФСР-эй Конституцида оруулагдаха хубилалтанууд болон нэмэлтэнүүд тухай Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэжэ эхилээ. Урда үдэшэнь съездын хүдэлмэриин асуудалнууд лаблагдаа hэн. Редакционно комиссида олон заhабаринуудай ороhон дээрэhээ тус документые баталан абалга удаан байхаар хүлеэгдэнэ. Зуугаад заhабари хаража үзэгдэхэ, баталагдаха байна.

Урда үдэшэнь шухала шиидхэбэринүүд абтаhан байгаа. Союзай Хэлсээ баталха гол ёhонууд тухай hанамжануудые халан абалсалгын дүнгүүд тухай Тогтоол съезд абаа hэн.

РСФСР-тэ политическэ хардалга гүрдэлгэhөө хохидоhон хүнүүд тухай, мүн нацинууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөнүүдые зайсуулха хэрэгтэ бодото албанай сэрэгэй алба хаагшадай хабаадаха гурим тухай Тогтоолнууд баhал зүбшэн хэлсэгдэжэ, баталагдаа.

СССР-эй Президентдэ, СССР-эй Верховно Соведтэ хандаhан Хандалга съезд баталан абаба. Персидскэ тохойн оршондохи байдалтай дашарамдуулан, ээрхэг түримхэйшүүлэй амынь татаха талаар дипломатическа эрид шууд хэмжээнүүдые дэмжэхэ зуураа, сэрэгэй зүришэлдөөндэ СССР-ые оруулжа болохогүй гэhэн уряатайгаар ороной Президентдэ, Верховно Соведтэ съезд хандана гээд тус документ соо онсолон заагдана.

(ТАСС).

СССР-эй ПРЕЗИДЕНТДЭ, СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗДЫН ХАНДАЛГА

Арадуудай хоорондо эб найрамдал хамгаалха, РСФСР-эй эрхэтэдэй аюулгүй байдал хангаха нангин зорилгонуудые хүтэлбэри болгон, Кувейтдэ эсэргүү Ирагай ээрхэг түримхэй ябуулгын эсэстэ Персидскэ тохойн оршондо тохёолдоhон сэрэгэй-политическэ байдал тушаа hанаата боложе байhанаа РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд элирхэйлнэ.

Ирагта байhан совет эрхэтэдые Эхэ орондонь бусааха талаар дипломатическа, политическэ ба экономическа хэмжээнүүдые шангадхаха шухала гэжэ тоолонобди.

Энэ байдалые тогтонижоруулха талаар дипломатическа эрид шууд хэмжээнүүдые дэмжэхэ зуураа, РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд СССР-эй Президентдэ, СССР-эй Верховно Соведтэ хандажа, түби дээрэхи амгалан тайбан байдалда аюултай хойшолонгуудтай байжа болохо сэрэгэй зүришэлдөөндэ СССР-ые оруулхагүй гээд уряална.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд.

Москва, Кремль. 1990 оной декабриин 11.

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗДЫН ТОГТООЛ

СССР-эй ПРЕЗИДЕНТДЭ, СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗДЫН ХАНДАЛГА ТУХАЙ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд иигэжэ **тогтообо:**

Персидскэ тохойн оршондохи сэрэгэй-политическэ байдал тухай СССР-эй Президентдэ, СССР-эй Верховно Соведтэ хандаhан РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын Хандалга баталха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 11.

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗДЫН ТОГТООЛ

«РСФСР-тэ ПОЛИТИЧЕСКЭ ХАРДАЛГА ГҮРДЭЛГЭНҮҮДhЭЭ ХОХИДОГШОД ТУХАЙ» АСУУДАЛ РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ЭЭЛЖЭЭТЭ БЭШЭ ХОЕРДОХИ СЪЕЗДЫН ЗҮБЛЭХЭ ЗҮЙЛДЭ ОРУУЛХА ТУХАЙ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд иигэжэ **тогтоонол:**

«РСФСР-тэ политическэ хардалга гүрдэлгэhөө хохидогшод тухай» асуудал РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ хоёрдохи съездын зүблэхэ зүйлдэ оруулха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 10.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын Тогтоол

РСФСР-тэ ПОЛИТИЧЕСКЭ ХАРДАЛГА ГҮРДЭЛГЭhӨӨ ХОХИДОГШОД ТУХАЙ

Үзэл сурталай ба политическэ шалтагаанаар, национальна шэнжээр Россин Федерациин олохон эрхэтэд ба бүхэли арадууд арбаад жэлнүүдэй туршада хуули буса хардалга гүрдэлгэдэ ороhон байна. Хардалга гүрдэлгын үедэ олон миллион эрхэтэдэй хуби заяан эбдэгдэhэн, зарим арадууд гүрэнhөө сүлэгдэhэн байха юм.

Өөрынгөө арад зондо харша олон жэлэй хардалга гүрдэлгые буруушааха, хуули ёhото гүрэнэй үндэhэ hуури байгуулха зуураа, Россин арадуудай ба эрхэтэдэй иимэ гашуудалта ябадал хэзээдэшье дабтагдахагүй гээд Арадай депутадуудай съезд батаар мэдүүлнэ.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд иигэжэ **тогтообо:**

1. РСФСР-эй хардалга гүрдэлгэдэ ороhон арадуудай ба эрхэтэдэй хэрэгүүдые сагааруулха ба эрхэнүүдыень сүм hэргээхэ тухай хуулиин актнуудые РСФСР-эй Верховно Совет ба РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет зохёожо баталан абаха.

2. Хардалга гүрдэлгэдэ ороhон арадуудай асуудалнуудые хамтаараа шиидхэхын тула РСФСР-эй Верховно Совет союзна республиканудай Верховно Соведүүдтэ хандаха.

3. Тус Тогтоолой хэр бэелүүлэгдэжэ байhан тухай РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ съезд дээрэ элидхэхые РСФСР-эй Верховно Соведтэ даалгаха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 11.

Буряадай искусство болон литературын үдэрнүүд—Хяагтада

ХАНИ ХАЛУУН УУЛЗАЛГАНУУД

Байгша оной декабриин 11-hээ Хяагтын райондо Буряадай искусство болон литературын үдэрнүүд үнгэргэгдэнэ. Эндэ оперо болон баледэй, буряад драмын театрнуудай, хүгжэмэй. соёл гэгээрэлэй хореографическа училищиин коллективүүдэй, республикын Уран зохёолшодой, Уран зураашадай холбоонуудай түлөөлэгшэд айлшаар ерэнхэй.

Малай үбэлжэлгын түлэг ябажа байhан халуун үедэ дура сэдьхэлыень хүдэлгэмөөр уянгата дуунуудаа, уран шүлэгүүдээ, нюдэнэй шэмэг болохо зураг, хатарнуудаа асаржа ерэhэн айлшадаа хяагтынхид хүндэтэйгөөр угтаа.

Аймагай түб хотын үүжам hаруул соёлой байшан соо үдэшын 19 сагта хүн зон олоороо суглараа. Хяагтын райондо эхилhэн Буряадай искусство болон литературын үдэрнүүдтэ зорюулагдаhан үдэшые райсоведэй түрүүлэгшэ В. Д. Бадмацыренов нээжэ, айлшадаа амаршалhан байна. КПСС-эй рескомой секретарь Л. Ч. Нимаева, оперо болон баледэй театрай дуушан Б. Б. Бороев, республикын Композиторнуудай холбооной түрүүлэгшэ Б. О. Цырендашиев үгэ хэлээ. Удаань айлшад ехэ концерт харуулба. Дуушад Г. Малановагай, С. Бадмаевай, Е. Шараевагай, хатаршад А. Павленкын, Е. Самбуевагай, хүгжэмшэн Д. Линховоинагай бэлиг шадабари олондо hайшаагдаа. Поэдүүд Иван Игумнов, Цырен-Дондок Хамаев шүлэгүүдээ уншаhан байна. Энэ үдэшэдэ хабаадагшад республикын уран зураашадай бүтээлнүүдые hонирхон хараба. Эндэ уран зураашад И. Стариков, Д. Налабордин, А. Хоренов гэгшэд тайлбаринуудые үгэhэн байна.

Буряад драмын театрай коллектив Алтай, Энхэ-Тала hуурингуудта зүжэгүүдээ харуулжа, хани халуунаар угтагдаба.

Соёл гэгээрэлэй, хореографическа училищиин коллективүүд Наушки, Хүдэрэ-Сомон тосхонуудта хүрэжэ, концерт наадаяа дэлгээ.

Хяагтын райондо үнгэргэгдэжэ байгаа Буряадай искусство болон литературын үдэрнүүд мүнөөдэр түгэсэхэ юм.

Ц. ДОНДОКОВ.

СОНОСХОЛ

КПСС-эй рескомой болон республиканска организациин Хиналтын (шалгалтын) комиссиин нэгэдхэгдэмэл пленум 1990 оной декабриин 15-да болохонь.

КПСС-эй Буряадай республиканска организациин ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд (ажал ябуулгын программа), КПСС-эй рескомой комиссинуудай бүридэл ба эмхидхэлэй-кадрова асуудалнууд пленум дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ.

Пленум КПСС-эй рескомой Ехэ зал соо үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленумэй Тогтоол

Союзна договорой бодомжо болон партийна организацинуудай зорилгонууд тухай

...обществын хүгжэл...олонациональна гү...рэнэйдхэлгын асуудал...хабтар хурсаар эли...абhан байна. ...Советскэ Со... [illegible]

арад бүхэнэй өөhэдынгөө зам шэлэхэ, өөhэдөө өөhэдытөө хүтэлбэрилхэ зайлуулашагүй эрхые, гүрэнэй политикын үндэhэн шухала асуудалнууд болохо демократи, экономическа эрхэ сүлөө, эд зөөри эдлэлгын олон ондоо түхэл янзанууд, национальна соёлнуудай хүгжэлтэ болон хоорондоо харилсан баяжалга, бүгэдэ хүн түрэлтэнэй болон национальна баялигуудай хоорондоо тааралдалга тээшэ эрмэлзэhэн хараа шэглэл баримталгые КПСС бүримүhэн дэмжэнэ.

3. Союзаа шэнэлэлгын түхэл янза хадаа социалис маягтай гэжэ тон элеэр тодорхойлхын, республиканудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые үргэнөөр харуулхын, Договорой субъектнүүдые элирүүлжэ, шэнэлэгдэhэн Союзые байгуулгада бүхы арадуудай демократис ёhоор хабаадалгые хангахын түлөө тэрэл зуура Пленум дуугаа үгэнэ. Союзай гэшүүн болохо тухай асуудал арадуудай эрхэ сүлөөтэйгөөр hанал бодолоо мэдүүлhэнэй, тэрэ тоодо бүгэдэ нийтын асуулта үнгэргэhэнэй ашаар шиидхэгдэхэ ёhотой. Үсөөн зонтой арадуудай эрхэнүүдые хамгаалха талаар бата найдамтай хэмжээнүүдые Договор соо оруулха шухала.

4. «Орон соохи байдал тухай» СССР-эй Верховно Соведэй Тогтоолые, мүнөө хүсэндөө байhан гүрэнэй засагай байгууламжануудые хубилган шэнэлхэ болон бэхижүүлхэ, хуулиин эрилтэнүүдые дүүргэхэ, хэрэглэмжын, илангаяа эдеэ хоолой зүйлнүүдэй дэлгүүр дээрэхи байдал гуримшуулха, нацинууд хоорондын харилсаануудые тааруу зохид болгохо хэрэгтэ шэглүүлэгдэhэн СССР-эй Президентын хараалhан хэмжээнүүдэй программые Пленум дэмжээд, уналгын үйлэ хэрэгүүдтэ эсэргүүгээр хараалагдаhан хэмжээнүүдые бэелүүлхэ хэрэгтэ хабаадалсаха гээд коммунистнуудта дурадхана.

Хоёр болон олон хажуугай үндэhэн дээрэ байгуулагдаhан республиканудай хоорондын харилсаа холбоонуудые дэмжэхэ зуураа, Союзна Договорой үзэл бодолнуудта тэдэниие харша болгохо гээшые таарамжагүй гээд тоолохо.

Мүнөө үедэ орон соохи хуулита гурим сахихадаа, хүсэндөө байhан союзна хуулинуудые хүндэлхэ болон жэншэдгүйгөөр дүүргэхэ хэрэгтэй гээд КПСС-эй ЦК тоолоно.

5. Социалис үзэл сурталай түлөө, национальна болон интернациональна бодото аша туhын түлөө тэмсэлтэй КПСС-эй түүхэтэ ерээдүйнь таhаршагүй холбоотой гэжэ Пленумдэ хабаадагшад батална. Союзна шэнэ Договорой үндэhэн дээрэ республиканудай бодото дээрээ бэеэ даадаhан байдалые түйлалгада союзна республиканудай Компартинуудай хамтын ажал ябуулга шэглүүлэгдэhэн байха ёhотой гэжэ Пленум онсолно.

Нэгэн hанаалтай зониие нэгэдүүлхэ, манай арадуудые нэгэдүүлжэ, бэе бэедээ туhаламжа үзүүлхэ болон дэмжэхэ арга боломжо олгоhон баялигуудаа хамгаалха талаар партийна комитедүүд, эхин организацинууд эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха ёhотой.

6. Союзаа шэнэлхын болон үлөөхын түлөө дуугаа үгэжэ байhан нийтын-политическэ хүдэлөөнүүдтэй ба партинуудтай хэлсээ хэхээр, харилсаа холбоо тогтоохоор КПСС бэлэн юм. Тэрэл зуура Союзыемнай hандаргаха зорилго урдаа табиhан национал-шовинистнуудтай ямар нэгэ аргаар үгэеэ ойлголсохо ябадалые парти эрид буруушаана. Амяараа болон таhарха hэдэлгэнүүдтэ, ондоо яhанай хүнүүдтэ үзэн ядангяар хандалгые hүжэрүүлхэ ябадалнуудта, совет үсын түүхые зуран хаяжа, нацистнуудай туhалагшадые сагааруулха эрмэлзэлнүүдтэ парти саашадаашье харюугай сохилтонуудые үгэдэг байха.

7. Тус Договорой проектые болон декабриин Пленумэй дүнгүүдые партийна бүхы эхин организацинуудта зүбшэн хэлсэхэ шухала гээд КПСС-эй ЦК тоолоно. Хүн бүхэндэ хүрэжэ, манай арадуудай хуби заяанай нэгэн байhаар, зуун жэлнүүд соо бии болоhон ёhо заншалнуудаар, экономическа болон оюун ухаан бодолой гүнзэгы холбоонуудаар манай Союзые үлөөхэ гээшэ батадхагдана гэжэ ойлгуулха ябадал айхабтар шухала. Республиканудай бүрин бүтэн байлгын, бүхы арадуудай аюулгүй байдалай найдамтай халхабша байhан хадаа Союз тон хэрэгтэй. Бусадhаа бэеэ амяарлаха, тэрэ тоодо тамуужанай гү, али ямар нэгэ ондоо аргануудаар бэеэ хааха бүхы hэдэлгэнүүд бүхэсоюзна дэлгүүрэй хүгжэлтэтэй болон экономическа хамтаралгын аша туhанuудтай тааралданагүй. Хүсэтэй республиканудай бэеэ дааhан байдал болон хүсэ ехэтэй Союз гээшэ таhаршагүй нэгэн бүхэли ойлгосо боложе, манай ерээдүй энээнhээ бүримүhэн дулдыдана.

8. ССР Союзаа үлөөхэ болон үндэhөөрнь шэнэлхэ гэhэн партиин хараа шугамые бүхы зиндаагай Соведүүдээр дамжуулан, коммунист-депутадуудай бодото ажабайдалда бэелүүлхэдэнь, Политбюро, КПСС-эй ЦК-гай секретариат, союзна республиканудай Компартинуудай ЦК-нууд, партиин республиканска, хизаарай, областной, окружной, городской болон районно комитедүүд ехэ туhаламжа үзүүлхэ ёhотой. Партийна хэблэл, олондо мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ хүдэлжэ байhан коммунистнууд энэ талаар эдэбхитэйгээр болон залан шуудаар хүдэлхэ зэргэтэй. Нацинууд хоорондын харилсаанудай, совет республиканудай арадуудай ажабайдалай шухала асуудалнуудые харуулжа байхын тулада Түбэй телевидениidэ «Содружество» гэжэ тусхай канал бии болгохо хэрэгтэй гээд Пленум дуугаа үгэнэ. Олонациональна манай гүрэниие үлөөхэ ябадалай амин шухала байhаниие хэрэг бүтээхы хараа бодолтойгоор батадхаха арга олгоhон үндэр нэрэ хүндэтэй эрдэм ухаанай болон соёлой элитэ ажал ябуулагшад, хүдэлмэришэд, таряашад тус каналай хүдэлмэридэ хабаадалсаха зэргэтэй.

9. Национально-гүрэнэй байгууламжые нарижуулан hайжаруулхада, национальна харилсаануудай теориин болон бодото байдалай тон шухала асуудалнуудай талаар эрдэмэй горитой шэнжэлэлгэнүүд хэрэгтэй гэжэ Пленум тоолоно.

Энэ талаар тусхай эрдэмэй түб бии болгохын, эдэ асуудалнуудые харуулжа байха хэблэлэй орган эмхидхэхын түлөө Пленум дуугаа үгэнэ.

10. КПСС-эй ЦК-гай секретариат, союзна республиканудай Компартинуудай ЦК-нууд, партиин республиканска, хизаарай, областной, окружной, городской болон районно комитедүүд Союзна Договорой проектые зүбшэн хэлсэлгын үедэ оруулагдаhан дурадхалнуудые болон хэлэгдэhэн ажаглалтануудые согсолборилжо, СССР-эй Верховно Соведтэ болон республиканудай Верховно Соведүүдтэ үгэхэ ёhотой.

* * *

Манай олонациональна гүрэниие бэхижүүлхын, бүгэдэ эрхэтэнэй эб найрамдал болон национальна бэе бэеэ ойлголсохо ябадал хангахын тулада хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлээл гээд, КПСС-эй ЦК-гай Пленум коммунистнуудта, ороной ажалшадта хандана.

БУРЯАДАЙ ССР-эй АРБАН ХОЁРДОХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ГУРБАДАХИ СЕССИИН НЭЭЛТЭ ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй гурбадахи сесси Соведүүдэй байшангай конференц-зал соо энэ оной декабриин 17-до үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

* * *

Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай районно болон городской бүлэгүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй зүблөөн Соведүүдэй байшангай конференц-зал соо энэ оной декабриин 17-до үглөөнэй 9 саг 30 минутада болохо.

БУРЯАДАЙ ССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ АНХАРАЛДА

Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй гурбадахи сессидэ ерэhэн Буряадай ССР-эй арадай депутадууд Соведүүдэй байшангай гурбадахи дабхартахи 408-дахи комнато соо үглөөнэй 9 сагhаа 18 саг хүрэтэр бүридхэлдэ абтаха.

Буряадай ССР-эй арадай депутадууд сессиин нээгдэхэ үдэр, декабриин 17-до, Соведүүдэй байшангай конференц-залай фойе соо үглөөнэй 8 часhаа бүридхэлдэ абтаха.

МАНАЙ СОЮЗНА ГҮРЭНИИЕ ШЭНЭЛХЫН ТҮЛӨӨ

- [Түгэсхэл. Эхниинь 1-дэхи нюурта]

Хэрбээ мүнөө бүридэжэ байгаа ниитэ союзна дэлгүүрэй орондо тамүүжанай хаалтануудаар, өөрын валютануудаар, үнгэрхэдөө, хилын заставануудаар амяарлагдаhан «таhархайнуудай» бии болохоодо, юун болохо байнаб. Үнгэрхэдөө, мүнөө нэгэн ниитэ гүрэнэй эрхэ байдалда хүршэнэрэйнгээ ба [illegible] hануудые тоонгүй ажэхы эрхилхэ hэдэлгэнүүд айхабтар ехэ хохидолдо оруулаад байна ха юм. Тиимэhээ бидэ эдэ асуудалнуудые дэры түргэн мүнөө шиидхэхэ ёhотой болонобди.

Баадхагдажа, үнэн дээрээ хүсөөр ондоо тээшээ олон хүнүүдэй ошолгын экономическа нилээд муу хойшолонгуудые хэрэха хэрэгтэй. Зарим республиканууда мэргэжэлтэдэй, эрхим бэрхэ хүдэлмэришэдэй олон нацинуудай түлөөлэгшэд гаража [illegible] байна. Энэмнай бодото байдал. Харин тэдэнэй гаража ошолго экономикодо болон хүн зоной ажаhуудалда нилээд муугаар нүлөөлдэг байха болоно. Жэшээлхэд, үндэhэ яhатанай хёмороон гэрэhэн хүсэрхэлгын эсэстэ Дунда Азиин республикануудhаа гараха ошолгын мүнөөнэй хэмжээнэй үргэлжэлбэл, 2—3 жэлэй үнгэрөөд байхада, тэндэхи мүнөөнэй орёо үйлэдбэринүүдтэ мэргэжэлтэд ба хүдэлмэришэд айхабтар юлоор дутадаг болохо байна ха юм.

Союз манай арадуудта юундэ хэрэгтэйб гэхэдэ, энэмнай тэдэнэй аюулгүй байдалые найдамтайгаар лэб хангалга, уласхоорондын нэрэ хүндын үндэhэ hуури болоно ха юм. Мүнөө манай республиканууд уласхоорондын харилсаанда бэеэ даагаад гаража эхилэнхэй. Тиихэдээ тэдэнэй нэрэ хүндэ болбол саада тээнь байhан хүсэн түгэс союзна гүрэнэй, мүнөөнэй дэлхэйн байдалай түшэг тулгууриин нэгэн болохо гүрэнэй хүсөөр тодорхойлогдодог байна ха юм. Эмхи гуримгүй олониитэ бэшэ, харин арад зониень хараада абаха болоо hаа, ямаршье республикын [illegible] эрсашагүй булюу байдалhаа арсахадаа, ямар нэгэн олзо олохонь мэдэгдэнэгүй гэжэ hанагдана.

Эсэсэй эсэстэ Союз байлгаха гэhэн үшөө нэгэ баримта— мүнөөнэй дэлхэйн хүгжэлтын бүхы дүй дүршэл мүн. Энэмнай оронууд ба арадуудай нэгэдэлгэ, дүтэлэлгые түргэдхэхэ ябадал болоно. Энээниие Европодошье, бусад түбинүүдтэшье эли тодоор хаража болоно. Тииhэз тиитэрээ нэгэдэхэ хүдэлөөнэй эршэ хадаа хүсэ шадалаа, хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдэз, эрдэм мэдэсээ нэгэдүүлгэhээ ашаг үрын бүри ехэ болохо бүри улам эршэтэйтээр хүгжэдэг байха юм.

Ушар иимэhээ КПСС Союзай түлөө юм. Энэмнай манай залан сэхэ хараа бодол болоно.

Бидэ үгэ хүүрээр соносхогдодог нормонуудай ба политическэ бодото байдалай хоорондохи алгасалгые эрид шууд усадхахын түлөө тэмсэхэ ёhотойбди. Би юун тухай хэлэнэбиб гэхэдэ, манай гүрэнэй федераци гэжэ нэрлэгдэhэн аад, үнэн дээрээ дээрэhээ зонхилогдодог гүрэн байhан ушар тухай хэлэнэб. Хэдэн олон арбаад жэлэй туршада манай арадуудай тоодо, тэдэнэй экономикодо, соёл болбосоролдо, национальна сэдьхэл мэдэрэлдэ гүн ехэ хубилалтанууд болоо гэзшэ. Эдэ бүгэдэ хадаа иимэл хэмжээгээр ороной национально-гүрэнэй байгууламжада элирхэйлэн харуулагдаха ёhотой. Энэ шэглэлээр урагшаа дабшахые баадхадаг үшөө нэгэ шалтагаан гэхэдэ, энэмнай хубилган шэнэдхэлгын хэмжээн соо бэелүүлэгдэжэ байгаа хубилалтануудай комплекстой холбоотой байха юм. Демократизаци, зөөриин харилсаануудай реформо, дэлгүүртэ шэлжэн оролого — манайда боложо байгаа бүхы экономическа ба социальна ябуулганууд республикануудай, нютагуудай, ажалша коллективүүдэй, эрхэтэдэй бэеэ даангы байдалые үргэнөөр дэлгэрүүлхэ эрхэ байдал хангаха шадалтай политическэ байгуулалтануудые байгуулхые баадхана ха юм.

Хүгжэлтын гол асуудалнуудые өөhэдөө мэдээд шиидхэхэ хүсэлтэй байhанаа манай арадуудай батаар мэдүүлhэниинь ехэ удха шанартай ааб даа. Үнгэрhэн жэлнүүдтэ республиканудта урагшаа дабшаха арга олгодоггүй байhан албан зургаануудай харгалзалгаhаа гараха хүсэлтэй байhаниинь ойлгосотой тон зүб. Социалис замда үнэн сэхэ парти өөрынгөө политикада олониитын дура хүсэлые бэелүүлхэ ёhотой. Тиимэhээл бидэ манай олон үндэhэ яhатанай гүрэниие федеративна гол ёhонууд дээрэ бүрин эрхэтэ совет республикануудай Союз болгон хубилгаха гэhэн байнабди.

Тиигэжэ бүрин эрхэтэй байлга тухай союзна ба автономито республикануудай засагай дээдын зургаануудай баталан абаhан декларацинуудта КПСС өөрынгөө хандасые элирхэйлээ hэн. Бидэ республикануудай бүрин эрхэтэ байлгые бүримүhэн мэдэржэ, нацинууд хоорондын бүхы харилсаануудые hайжаруулха, Союзда шэнэ шанар олгохо аргатай гол ёhо гэжэ тэрэниие тоолонобди.

Хараз шугамайнгаа зүб байhанда этигэхэ зуураа, гүрэнhөө тусгаар амяараа боложо таhарха ябадалые КПСС эрид шууд буруушаана. Иимэ үүсхэл гаргагшад ороной ба хилын саанахи олониитын урда эрхэ сүлөөгэй ба демократиин түлөө тэмсэлшэд гээшэбди гэжэ харуулхые оролдодог. Тиихэдээ үсөөн тоотой арад үндэhэтэдэй, мүн совет эрхэтэн байха хүсэлтэй хэдэн зуугаад мянган хүнүүдэй эрхэнүүдые бүдүүлигээр эбдэдэг байна.

Арадуудай бодото хүсэл эрмэлзэл сепаратистнуудые hонирхуулнагүй, арадуудай нангин мэдэрэлые өөhэдынгөө аша туhада хэрэглэн, өөhэдынгөө түсэбүүдые бэелүүлхые оролдоно гэжэ мүнөө эли болонхой. «Агуухэ» Литва, Украина, Молдово, бэшэшье республиканууд тухай уряануудые соносхон, үндэhэ яhа баримталдаг зарим ажал ябуулагшад хэн нэгэнэй газарта хорхойтожо байhанаа нюуса далдагүйгөөр мэдүүлнэ. Иимэ ябадалые хэрэгсээнгүй орхижо болохогүй. Энэнь ямар юумэндэ хүргэжэ эхилээб гэжэ бидэндэ hайн мэдээжэ.

Үндэhэ яhанай илгаа гаргаха хэтэрхэй ябадал, нацинууд хоорондо хёмороо зүришэлдөөнүүдые hүжэрөөлгэ мүнөө үедэ орон соо эгээл ехэ аюул тохёолдуулна гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб. Тэдэнэртэй эрид шууд тэмсэхэ зуураа, бидэ хуули наринаар баримталнабди. Энээн тушаа hэжэг түрэхэ ябадалай байхагүй тула өөhэдынгөө байдалые өөhэдөө тодорхойлхо, амяарлаха нацинуудай эрхые КПСС мэдэрнэ гээд үшөө дахин батадхаха хүсэлтэйб.

Засаг барижа байhан бүлэг хүнүүдэй бэшэ, харин имагтал **арадуудай эрхэнүүд** тухай хэлэгдэнэ гээшэ. Ямар гүрэндэ ажаhууха асуудал референдумэй ашаар лэ шиидхэгдэжэ болохо. Хэрбээ ямар нэгэн республикын амяараа болохые шиидээ hаань, зохихо хуулиин эрилтэнүүдые заатагүй сахижа, манай бүхы эрхэтэдэй эрхэнүүд болон аша туhые хангаха эрхэ байдалда энэ асуудалые шиидхэжэ болохо.

Бидэнэй өөрынгөө хараа шугамые тодорхойлхо зэргэтэй шухала асуудал республиканудай болон Союзай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдтэ хабаатай. Үнэн дээрээ орон соомнай имагтал энэ асуудал тушаа суртал бодолой талаар үгэ буляалдаан ба политическэ тэмсэл болоно гээшэ. Эдэ арсалдаануудай удхые ойлгоходо, материальна баялигуудые ашаглан хэрэглэхэ эрхэ тухай түрүүшын ээлжээндэ хэлэгдэнэ. «Хуулинуудай зүришэлдэхэ ябадал» гэдэгнай имагтал эндэhээ эхитэй. Ороной национально-гүрэнэй байгууламжын хубилгагдажа байhан мүнөө үедэ гүрэнэй зөөриие ашаглан хэрэглэлгын, элдэб шатын зургаануудай эрхэ мэдэлэй асуудалнуудаар элдэб hанамжанууд сохом гараха гэжэ хэлэжэ болохо. Хэрбээ иимэ арсалдаануудай эсэстэ зохихо шиидхэбэринүүдэй абтадаг байгаа hаань, энэ баримта hанал зүйтэй байха байгаа.

Этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые амяарлаха хэрэг хиналта дороhоо гаража, зүришэлдөөнэй шэнжэтэй болоhониинь халагламаар. Энээнhээ уламжалан, экономикын бүхэли hалбаринууд хохидоно, предприятинуудай хоорондохи холбоо барисаан хазагайруулагдана, гүрэнэй ба ажалай журам муудана. Иимэ тэсэшэгүй байдалда эсэс табиха hанаатайгаар ноябриин 17-до Верховно Соведэй үзэмжэдэ оруулhан дурадхалнуудынь hайшаагдаhан байгаа. Долоо хоноод, Арадай депутадуудай съезд зохихо хуули хаража үзэхэ байна.

Асуудал нүгөө талаhаань хаража үзэе. Бидэ зөөриин харилсаануудые хубилгахые, хүниие заводой, колхозой, совхозой эзэн болгохые, гүрэнэй зөөриие үмсэдэ дамжуулжа, акционерна, кооперативна, арадай, арендна предприятинуудые байгуулхые оролдонобди. Коллективэй мэдэлэй иимэ предприяти ниитэ союзна дэлгүүрэй гол хуби, гол байгууламжа болоно бшуу. Зөөриин хэндэ мэдэлтэй байhан асуудалнуудай ёhотойгоор шиидхэгдээгүй дээрэhээ предприятинууд зобоно гэжэ ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэй болоhон уулзалга дээрэ хэлээ hэн. Ушарынь гэбэл, эдэ предприятинууд бүхы союзна республикануудтай холбоотойгоор хүдэлдэг. Тиин хэрбээ ехэ дэлгүүрэй арга боломжонуудые хэрэглэн, предприятинуудай шэнэ гурималр хүдэлжэ, ажалай бүтээсые дээшэлүүлхэ эрхэ лүсэлнүүдые байгуулаа hаань, шэнэ республикануудай, Союзай бүрин эрхэтэ байлга бүри hайнаар бэелүүлэгдэхэ бэшэ гү? Энээнэй эсэстэ хүнүүд ехэ салин абаха, гэр бүлэдэнь hайн болохо, республиканска, Союзай, нютагай бюджедүүдтэ оруулагдадаг түлбэринүүд нэмэхэ ха юм.

Этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые амяарлаха тухай арсалдаанай саана Союз бүрин эрхэтэ хүсэтэй гүрэн байха гү, али нэрэ зүүhэн hула гүрэн байха гү гэhэн политическэ ехэ асуудал табигдана гэжэ хараада абаха хэрэгтэй. Энэ асуудалда үгтэхэ харюу ойлгосотой ёhотой.

«Россин hүүлшын хаан түрэдэ» эсэс табиха зорилготойбди гэжэ сэхэ мэдүүлдэг бүлэгүүд бии болоо. Таанад 70 гаран жэл эндүүржэ ябанат гэжэ иижэ хардадаг хүнүүдтэ харюусажа болохо. Россин хаан түрэ 1917 ондо оршон байхаяа болёо hэн. hүүлдэнь ороной түүхэдэ шүүмжэлэн буруушаахаар олон үйлэ хэрэгүүд байhан, зарим нацинуудта үнэн зүб бэшээр хандаха ябадал ушарhан ааб даа. Гэбэшье СССР-тэ нэгэдэжэ, манай арадуудай түйлаhан айхабтар ехэ түйлалтанууд тушаа хэншье hэжэг түрэхэ ёhогүй. Ород арад бусад арадуудые зонхилжо байгаа гэжэ хэншье зэмэлхэ аргагүй. Бэрхэшээлнүүдые, үйдхар гашуудал бултаа үзөөбди.

Юрэнхы ба тусгаар диалектикые гүнзэгыгөөр ойлгодоггүй байhан дээрэhээ заримдаа алдуу эндүү хэгдэнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Хүсэтэй республиканууд — хүсэтэй түб гэhэн үгэнүүдэй удхань гэбэл, өөрынгөө уялгануудые дүүргэхыень, республиканудта ашатай туhатай байхынь тула Союзда яhала ехэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые үлөөхэ ёhотой гэжэ хэлэгдэнэ гээшэ. Республиканудай союзна зургаанудта эльгээhэн түлөөлэгшэдэй эдэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлхэ байhаниинь тон шухала.

Экономическа холбоо барисаа үлөөгөөд, политическэ холбоогүйгөөр байха гэhэн hанамжа бии. Теэд иимэ дурадхал оруулхадаа, иимэрхүү хэмжээнэй зайлашагүй бүхы хойшолонгуудые зүбөөр сэгнэхэ, энээн тухай арад зондо үнэн сэхээр хэлэхэ хэрэгтэй. Хүнүүд мэхэлэгдэхэ ёhогүй. Бүлэг сепаратистнуудта туhатай юумэн диилэнхи олонхи ажалшадта таарамжагүй байха ха юм.

Союзые ондоо болголготой холбоотой асуудалнуудые шиидхэлгэдэ иимээр хандана гээшэбди. Пленум хэлэhэн бодолнуудыемни дэмжэхэ бээз гэжэ найданаб.

Мүнөө **Союзай Хэлсээнэй** проект тухай хэлэhүү. Энэ проект үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэнэ. Энээн тушаа ондо ондоо hанамжануудай хэлэгдээшье hаань, проект бүхы дээрээ дэмжэгдэнэ гээшэ. Энэмнай хадаа манай ороной бүхы арадуудай аша туhада таараха, Союзые үлөөхэ ба шэнэлхэ гэhэн тэдэнэй хүсэлнүүдые бэелүүлхэ арга олгохо документын hайн үндэhэ hуури болоно. Республиканууд өөhэдынгөө бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшэдые Москва эльгээхэ, тэдэнь проект дээрэ хүдэлхэ гэhэн хэлсээн түйлагданхай.

Таанад хэлсээнэй текстые мэдэнэт, тиимэhээ тэрэниие тодорхойгоор тайлбарилhанай хэрэггүй гэжэ hананаб. Зарим зүйлнүүд дээрэл тогтохомни. Засагай ба хүтэлбэриин республиканска зургаануудай олон ондоо байгууламжатай hэн тула манай Союз ямаршьеб хамтын үндэhэ hуурида түшэглэхэ ёhотой, тэрэгүй hаа, элдэб зүришэлдөөнүүд зайлашагүй бии болохо. Союзай Хэлсээнэй проектын нэгэдэхи хубида найруулагдаhан гол ёhонууд — демократи, хүнэй эрхэнүүд ба ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг зүйлнүүд, социальна талаар үнэн зүб байдал ба хамгаалалта экономическа эрхэ сүлөө, олон янзын зөөри иимэ үндэhэ hуури болоно гээшэ. Национальна ёhо заншалнуудые хамтынгаа хүсөөр сахиха ба хүгжөөхэ, hуралсалай, эрдэм ухаанай ба соёлой хэрэгтэ гүрэнэй зүгhөө дэмжэлгэ хангаха оюун ухаанай үнэтэй сэнтэй зүйлнүүдые андалдалгада ба баяжуулгада туhалха бата эб найрамдалай, ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые усадхаха, хүн түрэлтэнэй дэлхэйн шэнжэтэй асуудалнуудые шиидхэлгэдэ гүрэнүүдэй харилсаа холбоо ба hаналаа нэгэдэлгэ хангаха тухайгаа республиканууд мэдүүлнэ.

Бүхы дээрээ проектын нэгэдэхи хубинь Совет Союзна гүрэнэй экономическа ба социально-политическэ үндэhэ hуури болохо аргатай.

Эрхэ түлөөлэлгэнүүдые хубаарилха тухай асуудалай тон hайнаар шиидхэгдэhэниинь проектын онсо шухала хажуунуудай нэгэн болоно. Нэгэ талаhаань абаад харахада, республикануудай бэеэ даahан гүрэнүүд байха болон хүгжэхэ арга боломжонь бүхыдөө дүүрэнээр хангагдана. Тиигэжэ эдэнэрэй нэгэдэл Союзай бүрин эрхэтэ байлгын Үндэhэн болоно. Тэрэл зуура манай гүрэнэй уг залгамжалгые үлөөхэ, юрэнхы асуудалнуудые амжалтатайгаар шиидхэхэ дүүрэн хэмжээнэй эрхэнүүд союзна зургаануудташье олгогдоно.

Үшөө нэгэ тон шухала Союзай субъектнүүд тухай асуудалда тогтохомни. СССР-эй Верховно Соведэй баталан абаhан Хуулиин ёhоор тэдэнэрэй тоодо гансашье союзна бэшэ, мүн автономна республиканууд орохо болобо. Тэдэнэр бултадаа бүрин эрхэтэ байлга тухай декларацинуудые баталан абаад, союзна республикануудай бүридэл соо байха тухай асуудалнуудаа олон ондоо янзаар шиидхэнэ. Эдэ бүгэдын хэды шэнээн шухала болон орёо политическэ, социально-экономическа асуудал байhан тухай хэлэhэнэй үлүү. Энэ талаар болоhон бүхы хубилалтанууд олон тоото хойшолонгуудтай байжа болохо. Тиимэhээ тэдэниие hайнаар ойлгон хараха, уридшалан тодоруулха шухала ааб даа.

Хэды зонтой байhанhaa дулдыдангүй арад бүхэн өөhэдөө өөhэдынгөө зам тодорхойлхо, өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилхэ эрхэтэй гэhэн ойлгосо манай залан шууд хараа шугам мүн болоно. Энэ асуудал шиидхэхэдээ, бодото байдалhaa үндэhэтэй хараада абамаар баримтанууд бии юм ааб даа. Ямаршье уряа, ёhо гурим хэрэглэхэдэ, хэрэгэй hайн тээшээ хубилhан, национальна хүгжэлтэдэ, зоной ажабайдалай hайжархада нүлөөлhэн hайн эрхэ нүхэсэлнүүдэй бии болохо байгаа hаань, эдэнэр өөрын гүн удхатай болоно. Гэбэшье уряа бүхэн юрэл уряалхын тулада соносхогдохо ёhогүй.

Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, зүб шиидхэбэринүүдые олохо талаар ехэ хүдэлмэри бэелүүлхэ хэрэгтэй. Түлөөлэлгэтэ зургаанудай тус хүдэлмэри ябуулхада, манай үргэн олониитын болон эрдэм ухаанай түлөөлэгшэдэй тэрээндэ хабаадалсахань лаб ааб даа. Эдэ бүгэдэтэй холбоотой бүлэг асуудалнуудые манай парти хаража үзөөд, ушар бүхэндэ хабаатай өөрынгөө хараа шугам зохёон баримталха ёhотой. Энээниие онсолон тэмдэглэнэб. Юуб гэхэдэ, тус асуудалнуудые шиидхэлгэ тэрээн бүхэндэ тон тодорхой байха зэргэтэй. Өөhэдөө сэхэ болон бусад республикануудай бүридэл соо байгаад, республиканууд Союзай хэрэгүүдтэ хабаадалсаха эрхэтэй гэhэн договор соо оруулагдаhан ёhо гурим дэмжэхэ ёhотойбди гэжэ hанагдана. РСФСР-эй делегациин бүридэлдэ ороhон олон автономинуудай түлөөлэгшэд союзна түрүүшын договорто гараа табяа hэн гэжэ hануулха байнаб.

Договорой проект соо гүрэнэй нэрэдэ юундэ хубилалта оруулагданаб гэhэн олон коммунистнуудай, ажалшадай табиhан асуудал тухай тогтохомни. Эдэ бүгэдэhөө уламжалан, социализмын хараа шэглэл залан шуудаар баримталалгаhаа арсана бэшэбди. Социализмтай, тэрэнэй гуманис, демократис оршон байдалтай холбоотой үзэл бодолнууд болон ёhо гуримууд договорой проект соо бодото hуурияа олонхой. Манай гүрэн түрын байгууламжын арадай шэнжэтэй байhаниинь проект соо үлөөгдэнхэй. «Советскэ Союз» гэжэ ойлгосые иигэжэ хэлэхэдээ хараада абанаб. Дала гаран жэлэй турша соо манай орон иимэ нэрэ доро уласхоорондын оршон соо ябана, тэрэл хэбээрээ байхабди.

Республикануудай түлөөлэгшэдэй оруулhан элдэб ондоо hанамжа дурадхалнуудые хараада абаhанhaa уламжалан зохёогдоhон партийна бэшэ, харин гүрэнэй документ болоно гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Республикануудай зариманиинь нэрэеэ hэлгэхэ гэжэ шиидэhэн байха юм. Тиигэжэ Союзай нэрэ ондоо болгохо гэhэн эрилтэ табигдаа hэн. Союзна шэнэ договор доро ямар нэгэ республикын гараа табихадань, тус асуудал hаалта хэхэгүй ёhотой гэжэ hанагдана. Социальна байгуулалта тухайнь мэдээнэй оруулагдаhан нэрэтэй нэгэшье гүрэн дэлхэй дээрэ үгы шахуу гэhэн баримта эндэ дурдагдана.

Энэ асуудал үшөөл зайсуулагдаагүй байна. Зүгөөр ямараршье шиидхэгдээ hаань, манай гүрэнэй удха, политикынь шэглэл хубилба гэhэн удхатай байхагүй юм. Тэрэ шэглэлнай социалис зандаа үлэхэ. Бүхы ажалшадай аша туhа хангаха, социальна үнэн зүбые болон тэрэниие хамгаалалгые бэелүүлхэ шэнжэтэй байха.

Ямар гуримаар, хэды шэнээн болзор соо Союзаа шэнэлэе haa таарамжатайб гэhэн баhа нэгэ асуудалаар ЦК-гай Пленум хандасаяа тодоруулха ёhотой. Мүнөө дээрээ ехээр ярангүй, бүрин эрхэтэ байлга тухай декларацинуудтайнь тааралдуулан, республикануудай бэеэ даahан байдал бэхижүүлээ, Конституцияа баталан абая, тиигээд лэ союзна договор тухай бодоё гэhэн hанамжа, хандаса бии.

Республикануудай Конституцинуудые зохёолго тон шухала хэрэг ааб даа. Зүгөөр тэрэл зуура республикануудай ажабайдалда Союзай ээлхэ hуури болон үүргэ тухай асуудал ходо гаража байхал. Республикын Союзна гүрэнэй ажабайдалда хабаадалсаhан hаа уламжалан гараhан холбоонуудые хараада абангүй, политическэ болон экономическа ажабайдалайнь түхэл шэнжые Конституци хайшан гээд тодорхойлхо болоноб гэжэ хэлэхэнь хүндэ байна. Энэ нэгэ талаhаань абаад харахада. Нүгөө талаhаань харахада, арбан табан Конституциин бии болошоод байхадань, хайшан гээд эблэрхэ аргаяа бэдэрхэбибди, ямар байдалда ороод байхабибди? Бэе бэедээ дүтэрхы хараа бодолнуудые олохо, hая баталан абаhан Конституцинуудтаа дахинаа бусажа, хубилалтануудые, зарим ушарта горитой хубилалтануудые оруулха хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ ниитын-политическэ оршон байдалые дахинаа хурса болгохо. Юрэнхы асуудалнуудые шиидхээгүй аад, хубиин асуудалнуудые бү шиидхэ, юуб гэхэдэ, саг үргэлжэ юрэнхы асуудалнууд гараад лэ байха гэжэ Ильичэй хэлэдэг ушарнуудые hанаандаа hэргээхэ ёhотой болонобди.

Тон ехэ хубилалтануудай боложо байhан республиканудта энэ илангаяа hайнаар таарана. Союз соо ээлхэ өөрынгөө hуури олоогүй аад, өөрынь бүридхэлдэ ородог гүрэнэй болон национально-территориальна байгууламжануудай hуури тодорхойлходонь даншье юрын байхагүй.

Гүрэнэй хүтэлбэрилгын шухала асуудалнуудые, онсолходо, обороно, гүрэнэй аюулгүй байдал, гадаадын-экономическа харилсаанууд, энергетикэ, транспорт мэтын асуудалнуудые Конституци соо хайшан гээд шиидхэгдэхэ болоноб? Ондоогоор хэлэхэдэ, Союзай оршом соо хүсэ шадалаа нэгэдүүлжэ шиидхэхэ гэhэн асуудалнууд эдэл болоно ха юм.

Республиканууд хоорондын хэлсээнүүдые баталха гээшэ мүнөө үедэ гол юумэн гэжэ тоолохо хараа бодол мүн лэ бии болонхой. Энэ хадаа республикануудай харилсаа холбоое хүгжөөлгэдэ туhалжа, энээнэй ашаар олон хажуугай харилсаануудай материальна үндэhэ hууриие бэхижүүлжэ болохо юм ааб даа. Зүгөөр эдэ хэлсээнүүдые союзна договорто болон бүхэсоюзна дэлгүүртэ харшаар табиха гү, тэдэниие hэлгэхэ гэhэн зорилготой бэшэ hаань, тиимэ байжа болохо. Тиимэл хадань республикануудай Конституцинуудые зохёохо, республикануудай хоорондохи хэлсээнүүдые баталха талаар хүдэлмэри ябуулжа байхадаа, союзна договорто бэлдэхэ болон тэрээндэ гараа табиха хараа шугам баримталха хэрэгтэй гэжэ бидэнэр тоолонобди. Тиигэж[…] тэрээндэ гарнуудай үшөө […] бигдаагүй байхадань, ман[…] гүрэнэй байгууламжада Сою[…] зые шэнэдхэн хубилгалгат[…] холбоотой шэнэ ёhо гурим[…] дые эдэбхитэйгээр оруулха х[…] рэгтэй. Эдэ бүгэдэ хадаа га[…] сал хубилган шэнэдхэлгын х[…] раа зорилгонуудаар бэшэ, м[…] ороноо уналгын байдал[…] гаргаха гэhэн хойшолуулаш[…] гүй зорилгонуудаар шэрээгд[…] нэ. Таанадай мэдэhээр эн[…] дурдагдаhан ноябриин 17-[…] оруулагдаhан дурадхалнууд[…] үндэhэн дээрэ гүйсэдхэхы […] саг, хуули сахилга, гурим хал[…] гаалга бэхижүүлгэдэ, эдеэ хо[…] лой зүйлнүүдээр хангалг[…] түргэнөөр hайжаруулгада б[…] лон бусад амин шухала асу[…] далнуудые шиидхэлгэдэ ш[…] луулэгдэhэн тодорхой хэмжэ[…] нүүд мүнөө үедэ абтажа ба[…] на. Союзаа үлөөхэ болон ш[…] нэлхэ хэрэгтэ зорюулагдаh[…] айхабтар хүсэтэй политичес[…] эрмэлзэл орон соогоо б[…] болгохо гэhэн тон ехэ зори[…] го партиин урда мүнөө таби[…] даад байна. Энэ хадаа сою[…] на республикануудай Компа[…] тинуудай гараха шиидхэхы ша[…] галта болоно.

Айхабтар хурса политичес[…] тэмсэлэй оршон байдалда м[…] най зарим нүхэдүүд юум[…] hайнаар ойлгожо шадаагү[…] гол шэглэлээ алдаа гээд […] дэрхэ ёhотойбди. Эгээл хара[…] тай юумэниинь гэхэдэ, тэдэ[…] рэй зариманиинь национали[…] нуудай болон шовинистнууд[…] урда «гараа үргөө». Прибалт[…] када, Украинын баруун обл[…] стьнуудта болон бусадшье р[…] онуудта оппозицида гара[…] байhан коммунистнууд хүн[…] байдалда оронхой. Тэдэнэр[…] олонхинь тогтоhон байдалт[…] тааралдуулан ажал ябуулга[…] эрхилхэ, манай социалис […] раа шэглэлые хамгаалха х[…] шадал олоhон байха юм.

Партийна комитедүүд, эх[…] организацинууд арадай депу[…] дуудай Соведүүдтэ эдэбхит[…] гээр хүдэлхэ зэргэтэй. Тиихэ[…] тэндэ эмхидхэгдэhэн бүхы ф[…] кцинуудта болон бүлэгүүд[…] анхаралаа хандуулха, поли[…] ческэ бусад хүдэлөөнүүдэй […] лөөлэгшэдтэй hанамжануу[…] раа хубаалдаха, Союзаа үл[…] хэ болон шэнэлхэ талаар үр[…] ехэ демократис хүдэлөө […] болгохо талаар хамтын ха[…] шугам зохёохо ёhотой. Х[…] бээ ороноо амяарлалгын […] раа шугамай диилээ хад[…] ямар аюулнууд манай […] дуудые хүлеэжэ байнаб г[…] хүн бүхэнэй ойлгохын түл[…] хүдэлхэ хэрэгтэй. Хэды ор[…] байбашье hаань, энэ хүдэл[…] ридэ амжалта түйлахаар.

Үнгэрhэн сагта манай […] дуудые нэгэдүүлhэн бо[…] зэргэнүүдыемнай нягтарүү[…] хамтадхаhан, мүнөө үедэ […] бэеынгээ туhаламжада бо[…] дэмжэлгэдэ хүртэхэ арга […] ломжо олгоhон бүхы юум[…] абарха болон зандань үлө[…] айхабтар хүсэ ехэтэй эрм[…] зэл арадаймнай ухаан бо[…] соо үлэнхэй гээшэ. Хэр[…] богонёор хэлэхэ болоо hаа, […] рим политигуудай ойлгодог[…] нэгэ иимэ юумэнүүдые ар[…] най тон hайнаар ойлгоно: […] байгаа бэрхэшээлнүүдые ха[…] тадаа дабахада, ороноо h[…] гээхэдэ, тэрэнэйнгээ асари […] нөөсэ арга боломжонууд[…] хэрэглэхэдэ хамтын хү[…] оролдолго ехээр туhалхал.

hЭЛЬБЭГДЭХЭЭР БОЛОНХОЙ

Албанайнгаа хэрэгээр Хурамхаанай, Баргажанай, Прибайкалиин районуудаар хирэхирэ болоод лэ ябажа байхадаа, ниитын эдеэ хоолой предприятинуудта, эдеэ хоол наймаалдаг магазинуудта орохо саг гарадаг гээшэ. Тиин hүүлэй жэлнүүдтэ эндэхи магазинуудта колбаса, сосиска гэхэ мэтын зүйлнүүд кооперативна сэнгээр таhалдуулангүй худалдадаг болоhые ажаглахаар.

Баргажанай-Адаг район соогоо эгээл томо hуурин болоно Леспромхозhоо гадна загаhанай завод, мяханай комбинат эндэ бии юм. Мяханай комбинадта зуу гаран хүн хүдэлжэ, хүн зондо хэрэгтэй эдеэ хоолой продукци гаргана. Тус предприятиин мал үүсэлдэг цехтэ үдэртөө 170 толгой адуун, үхэр мал, 800 толгой жэжэ мал тушаагдадаг байна. Тэрээнhээ гадна Баргажанай, Шитханай совхозууд 40 тонно гахайн мяха тушаадаг юм. Комбинадай холодильнигта сүүдхын туршада 300 тонно мяхан хүргэгдэнэ.

Колбаса үйлэдбэрилдэг цех эндэhээ мяха абадаг гуримтай юм. Тус цехэй багахан коллектив hарадаа 47 тонно элдэб янзын колбаса, сосиска, татаhан мяха болон бусад продукци буйлуулан гаргажа, гурбан районой зониие хангана. Мүнөө үдэр бүхэндэ бэлэн болгогдоhон 3 тонно продукци худалдаа наймаанда, столовонуудта эльгээгдэнэ.

—Манай цехэй коллектив hүүлэй үедэ шанагдаhан мяхаар хоёр янзын «Останкинская», нэгэдэхи сортын «Московская», хатаагдаhан «Таллинская түхэлэй колбаса болон сосиска гарганабди. Энэ цехнай 1978 онhoo хүдэлгэгдэжэ эхилхэдээ, нилээд ехэ продукци гаргаhан байха,— гэжэ тус цехые даагша Надежда Ивановна Лисицина хөөрөө hэн.

Мяханай комбинадта ажалша бэрхэ хүдэлмэришэд олон юм. Мяха шулагшад Сергей Лебедев, Галина Емельянова, Наталья Кондакова, колбаса үйлэдбэрилэгшэд Оксана Бондаренко, Татьяна Лебедева, Галина Алейчук, Татьяна Попова гэгшэд халаан бүриин даабари амжалтатай дүүргэжэ, энэ жэлэй эхинhээ социалис мүрысөөндэ нэгэнтэ бэшэ шалгаржа гараhан байна.

— Баргажанай-Адагай мяханай комбинат 1968 онhoo ашаглагдажа эхилhэн намтартай. Олон жэлэй туршада хүдэлгэгдэжэ, түхеэрэлгэнүүд, байшангууд заhабарилагдахаар болоо. Илангаяа колбаса үйлэдбэрилдэг цех хүндэ байдалда оронхой. Гэбэшье хэды тулюур байдалда байгаашье hаа, имагтал хүдэлмэришэдэйнгөө оролдосотойгоор ажаллаhанай ашаар түсэбтэ даабаринуудаа сүм дүүргэнэ, — гэжэ комбинадай директор Н. И. Лебедева хэлээ hэн.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: мяха хэршэдэг цех соо; колбаса үйлэдбэрилэгшэд О. Бондаренко, Т. Лебедева; мяха шулагшад С. Лебедев, Н. Кондакова.

Авторай фото.

1989 ОНОЙ ХҮН ЗОНОЙ ТОО БҮРИДХЭЛЭЙ ДҮНГҮҮДhЭЭ

Хүн зониие тоо бүридхэлгэдэ абалга 1989 ондо үнгэргэгдөө бэлэй. Эдэнэй дүнгүүд hая согсологдожо байна гээшэ. Энээниие хаража үзэхэдэ, Буряадай ССР-тэ 1038,2 мянган хүн тоологдоно. Энэнь 1979 онойхитой сасуулхада, 15,4 процентээр олон болоно.

Республикын городуудай хүн зоной тоо илангаяа түргэнөөр ургаа гэжэ hүүлшын тоо бүридхэл харуулна. Городой хүн зоной тоо республикын бүхы зоной 62 процентнь болоно. Тиихэдэ республика дотор эрэ зон —504,4 мянган, эхэнэр зон — 533,8 мянган гэжэ тоол[…]доно. Табин ба тэрээнhээ д[…]шэ наhатай эхэнэр зоной т[…] илангаяа олон байна. Эс[…] ороноо хамгаалгын Агуу[…] дайнай хойшолонгууд э[…] элихэнээр харагдана гээш[…]

1989 оной тоо бүридхэ[…] мэдээгээр республикын […] зоной дунда зэргын на[…] 30,2 болоно. Харин тэрэн[…] тоодо эхэнэрнүүдэй дунда з[…]гын наhан 31,7 hаань, эрэш[…]лэй 28,2 болоно гэжэ элир[…]лэгдэбэ. (1979 ондо респ[…]ликын хүн зоной дунда з[…]гын наhан 29,4 болоhон ю[…]

1989 ОНОЙ БУРЯАДАЙ ССР-тэхи ГОРОД БОЛОН РАЙ[…]НУУДАЙ ХҮН ЗОНОЙ ТОО БҮРИДХЭЛЭЙ ДҮНГҮҮД (М[…]ГАН ХҮН)

	Бүхыдөө	Тэрэнэй тоодо: Городуудта	Тэрэнэй тоодо: Худөөдэ	Эрэшүүл	Эхэнэрнүүд
Буряадай ССР	1038,2	640,3	397,9	504,4	533,8
тэрэнэй тоодо:					
Улаан-Үдэ (горсовет)	367,5	367,2	0,3	174,5	193,0
Северобайкальск (горсовет)	30,0	28,9	1,1	14,9	15,1
Гусиноозёрск (горсовет)	30,3	30,1	0,2	15,4	14,9
Районууд:					
Баргажанай	27,7	13,2	14,5	13,4	14,3
Баунтын	26,7	17,3	9,4	13,9	12,8
Бэшүүрэй	30,7	—	30,7	5,1	5,6
Зэдын	35,6	5,2	30,4	17,5	18,1
Яруунын	21,8	—	21,8	10,9	10,9
Загарайн	56,2	25,0	31,2	27,1	29,1
Захааминай	34,5	19,0	15,5	16,4	18,1
Ивалгын	24,9	6,1	18,8	12,3	12,6
Кабанскын	68,4	38,6	29,8	33,0	35,4
Хэжэнгын	21,4	3,1	18,3	10,4	11,0
Хурамхаанай	18,7	—	18,7	9,1	9,6
Хяагтын	45,7	23,7	22,0	22,3	23,4
Мухар-Шэбэрэй	28,8	—	28,8	15,1	13,7
Ахын	4,4	—	4,4	2,2	2,2
Прибайкалиин	30,1	5,9	24,2	14,6	15,5
Хойто-Байгалай	40,7	35,0	5,7	20,5	20,2
Сэлэнгын	26,7	7,8	18,9	13,1	13,6
Тарбагатайн	18,3	—	18,3	8,9	9,4
Түнхэнэй	26,2	5,7	20,5	12,6	13,6
Хорин	22,9	8,5	14,4	11,2	11,7

Л. МУНАЕВ,
Статистикын управлениин начальник.

...АДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ КОМИТЕДҮҮДТЭ

...эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиие ...ликын засагай дээдын зургаанай комите...үүд боложо, социально-экономическа, нии...ажабайдалда, хүн зоной һуудал байдалда ...нуудые хаража үзэнэ, тогтоолнууд болон ...ектнүүдые зүбшэн хэлсэнэ. Хэдэн комите...ай тобшо мэдээсэлнүүд доро толилогдоно.

...сын таһагые даагша **П. М. Кузнецов**, КПСС-эй рескомой инспектор **В. А. Уланов**, комитедэй гэшүүн **А. А. Чукреев** гэгшэд элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

Элидхэлһээ ойлгоходо, энэ нэгэдэл дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда хүдэлхөөр үшөөл бэлэн бэшэ байна. Налог татабари гү, али тариф дээшэлүүлжэ болохогүй, үгы гэбэл, нютагай бюджедһээ, предприятинуудһаа нэмэлтэ мүнгэ һомолхо шухала. Тус асуудалые дары шиидхэхэ хэрэгтэй. Хүн зониие хангалгын шанарые дээшэлүүлхэ гэжэ үгэ хэлэгшэд тэмдэглээ.

— Энэ асуудалые зүбөөр шиидхэхэ шухала. Нүхэр Шафировай хэһэн элидхэлые шүүмжэлһэниинь зүйтэй. Дэлгүүрэй харилсаанда оролгодо иимээр бэлдэжэ болохогүй. Энэ хүдэлмэридэ эрдэмтэдые элсүүлхэ, заседани дээрэ хэлэгдэһэн шүүмжэлхы ажаглалтануудые хараада абахыень нэгэдэлдэ дурадхаха хэрэгтэй,— гэжэ комитедэй түрүүлэгшэ **Н. А. Астапенко** хөөрэлдөөнэй дүнгүүдые согсолбо.

• • •

Экологиин, Байгал нуурай оршон тойронхиие хамгаалгын, байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтайгаар хэрэглэлгын асуудалнуудай талаар Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй комитедэй заседани боложо, хэдэн тон шухала асуудалнуудые, тэрэ тоодо республикын Ой тайга тухай Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэбэ.

Комитедэй гэшүүд болон тэрэнэй экспертнүүд Ой тайга тухай Хуулиин проектнүүдые статья статьягаарнь зүбшэн хэлсээд, республикын засагай дээдын зургаанай гурбадахи сессиин үзэмжэдэ табигдаха нэгэ вариант зохёогоо.

Комитедэй түрүүлэгшэ **Ю. Ф. Ефремов**, Буряадай ССР-эй арадай депутадууд **Д. Р. Гнеушев, М. Г. Долгоаршинных, В. Д. Цыренов, В. Ж. Цыремпилов, В. В. Белоусов, С. В. Рассохин, Э. Г. Сократова** болон бусад үгэ хэлэжэ, эдэ шухала асуудалнуудаар һанамжануудаа андалдаба.

Тус комитедэй заседани дээрэ бусад асуудалнууд хаража үзэгдөө.

Экологиин комитедэй гэшүүд Байгал тухай Хуулиин проект. зохёохо зононуудай хоорондын зүблөөндэ хабаадабад.

• • •

Хуули гаргалгын, хуули ёһоной ба гурим журамай асуудалнуудай талаар республикын Верховно Соведэй комитедэй заседани үнгэрэгдөө. Комитедэй түрүүлэгшэ **Г. К. Языков** заседаниие хүтэлбэ.

Республика дотор гурим журам сахиха ба гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэл шангадхаха хэмжээнүүд тухай асуудал зүблэхэ зүйлдэ оруулагдаһан байгаа. Буряадай ССР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министр **С. Ф. Иванов**, республикын прокурор **А. Ф. Покацкий**, Верховно сүүдэй түрүүлэгшэ **А. О. Хориноев** гэгшэд энэ асуудалаар мэдээсэлнүүдые хэбэ.

20—50-дахи онуудта политическэ үзэл бодолойнгоо түлөө хохидогшод тушаа үнэн зүбые һэргээхэ нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай асуудалаар Буряадай ССР-эй КГБ-гэй түрүүлэгшын орлогшо **Б. А. Кузнецов** мэдээсэл хэһэн байха юм.

Юстициин министр **Ю. Б. Цыренжапов** эдэ асуудалнууд тушаа һанамжануудаа хэлэбэ.

Арадай депутадууд **А. П. Шапиро, А. И. Витюгова, Е. А. Авдеев, К. М. Варфоломеев, В. В. Молонова, Р. Н. Иванов, В. Ч. Цыренов, Ц. О. Цыренжапов** болон бусад иимэ шухала асуудалнуудта дэлгэрэнгыгээр тогтоһон байна.

Зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалнуудаар зохихо тогтоолнууд баталагдан абтаба.

• • •

Түсэблэлгын, бюджетно-мүнгэн һангай ажал ябуулгын, сэнгүүдые нарижуулгын, экономическа реформо бэелүүлгын, ажалай нөөсэнүүдэй асуудалнуудай талаар Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй комитедэй заседани хоёр үдэр соо болобо.

Буряадай ССР-эй 1989 оной Гүрэнэй ба республиканска бюджедэй гүйсэдхэл тухай, Буряадай ССР-эй 1991 оной Гүрэнэй ба республиканска бюджет тухай, республикын хүтэлбэрилгын зургаануудта һомологдохо гаргашануудай смете тухай, Буряадай ССР-тэ бюджедүүдые бүридүүлгэ тухай асуудалнуудаар республикын финансын министрэй орлогшо **С. Ц. Цыреторов** элидхэлнүүдые хээ.

«Буряадай экономико жэгдэрүүлхэ ба дэлгүүрэй харилсаануудта орохо талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүдэй программануудые» бэелүүлгын ябаса тухай экономическа реформын комитедэй түрүүлэгшэ **В. Г. Ларионов** мэдээсэһэн, республикын газар дээрэ налог тохохо Хуули тухай Финансын министерствын хүдэлмэрилэгшэ **Г. В. Шлыкова** элидхэһэн байгаа. Комитедэй түрүүлэгшын орлогшо **О. Б. Хомутов** тус асуудалаар нэмэлтэ элидхэл хэбэ.

Эдэ элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэ орёо хурсаар үнгэрбэ. Республикын Верховно Соведэй байгууламжа нилээд үргэдхэгдөө, тиихэдэ Министрнүүдэй Соведэй байгууламжа мүртэйгөөр хороогдоогүй байна гэжэ элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадагшад тэмдэглээ. Хүтэлбэрилгын зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһые 1990 оной хэмжээндэ үлөөхэ гэһэн дурадхалнууд оруулагдаа. Министрнүүдэй Соведэй комитедүүдэй үүргэ ба уялгануудые хаража үзэхэ хэрэгтэй. Верховно Соведэй гаргашануудые шүүмжэлхы ёһоор зүбшэн хэлсэхэ.

Республикын арадай депутадууд **Н. П. Быков, Л. П. Борисов, М. В. Михалёв, Л. Р. Бартунаев, С. В. Калмыков, Н. А. Астапенко, Л. В. Потапов, И. С. Гринчишин**, финансын министр **М. Г. Намсараев**, Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ **В. С. Худугуев** болон бусад элидхэлнүүд тушаа һанамжануудаа хубаалдаба. Элидхэлшэд болон мэдээсэлнүүдые хэгшэдтэ олон асуудал табигдаа.

Экономическа асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **И. Т. Павлов** заседаниин дүнгүүдые согсолбо. Бюджет соо тоонууд тодорхойлогдоо. Тэрэнэй байгууламжые дахинаа хаража үзэхэдөө, али нэгэндэнь нэмэхэ, нүгөөдэһөөнь хаһаха шухала. Бюджедэй проект зохёогдоо, тиигээ хадаа хүдэлмэриин эхин табигдаба гээшэ. Юумэнэй сэнгүүдэй асуудал хадаа эгээл шухала асуудал мүн. Акцинуудые байгуулха албан зургаануудһаа гадуур ашаг олзонуудые абаха шухала. 1991 оной бюджедые бүридүүлхэдээ, бүхы юумэ хараада абаха ёһотойбди. Энээнһээ уламжалан, юумэнэй үнэ сэнгүүдэй хүндэрхэ байһые хараада абалтай. Эд бараанай 10—12 зүйлдэ, эдеэ хоолой мүн лэ эды зүйлдэ тогтомол сэнгүүд бии болгогдохо зэргэтэй. Хэлсээнэй сүлөөтэ сэнгүүд тогтоогдохо юм гэжэ И. Т. Павлов мэдүүлээ.

Зүбшэн хэлсэгдэһэн асуудалнуудаар тогтоолнууд болон хуулинууд баталагдан абтаба.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

БУРЯАДАЙ ТҮҮХЫН ШУХАЛА АСУУДАЛНУУД

Декабриин 13-да Буряадай эрдэмэй түбэй Ниитын институдта эрдэмтэдэй зүблөөн нээгдээд, мүнөөдэр түгэсэхэнь.

Дурсагдагша институдай эрдэмтэд «Буряадай түүхын шухала асуудалнууд» гэһэн ном гаргаа. Тэрээн соо хоёр бүлэг асуудалнууд харагдана: 1. Дунда зуун жэлнүүдэй үеын Буряадай түүхэ. 2. 1920—1930-аад онуудта Буряадай таряашадай ажахыда, соёлдо ба ажаһуудалда болоһон социалис хубилалтанууд тухай материалнууд.

Институдай эрдэмтэд эртэ урдын сагһаа мүнөө үе хүрэтэр Буряадай түүхын үшөө хүсэд шэнжэлэгдээгүй ба арсалдаата асуудалнуудаар хүдэлмэри ябуулна. Буряадаймнай түүхын шухала асуудалнууд жэл бүхэндэ заншалта болоһон конференцинүүдтэ зүбшэн хэлсэгдэнэ, тэндэ ехэ туһатай үгэ андалдаан үнгэргэгдэдэг байна.

Дээрэ нэрлэгдэһэн номой хахадынь шахуу дунда зуун жэлнүүдэй үедэхи Буряадай түүхэ шэнжэлэлгэдэ зорюулагданхай. Энэ бүлэгтэ дурсагдаһан сагта тэрэ үеын зоной бүридэлэй ондоо болон хубилһые шэнжэлһэн гол түлэб шэнэ материалнууд, тобшололнууд үгтэнхэй.

Эрдэмэй түбэй Ниитын институдай мэдээжэ археолог П. Б. Коновалов археологиин элдэб олон хүшөөнүүдтэ үндэһэлэн, Забайкалиин болон Прибайкалиин газар дайдада кеолидай ба бронзын үе сагһаа эхилээд, манай эрын түрүүшын мянган жэлэй хоёрдохи тэн болотор энэ хизаарай арадуудай эхин түтим—ямар этносууд бэе бэеэ һэлгэһэн байгааб гэжэ өөрынгөө һанамжа дурадхана.

Мүн ямар изагуурһаа хоритүмэдүүд, удаань хори угсаатан бии болооб гэжэ тобшолно.

Түүхын эрдэмэй залуу кандидат Б. Б. Дашибалов VI—XIV зуун жэлнүүдтэ Сибириин Байгал шадар дэлгэрһэн курумчин соёлой удхые тайлбарилна. Тэрэ үедэ Курыкан ба хори — гол хоёр энтополитическэ нэгэдэл бэе бэеэ һэлгэһэн ха гэжэ тухайлна. Түүхын эрдэмэй кандидат А. В. Тиваненко XII зуун жэлдэ Буряадай түүхэдэ меркидүүдэй үүргэ ба һуури тухай шэнжэлэлгэнүүдээ тайлбарилжа, һанамжаа согсолбориһон байна.

Меркит угсаатан Сэлэнгын эрьедэ, тэрэнэй һалаа Сүхэ, Хёлго, Үдэ болон Зэдэ, Орхон голнуудай адагай газар дайдаар нүүжэ ябаһан гэжэ тэрэ тоолоно.

Түүхын эрдэмэй кандидат С. В. Данилов эртэ урда сагта ба дунда зуун жэлнүүдэй үедэ баруун Забайкалида бии болоһон һууринууд тухай бэшэнэ. Тэдэ һууринууд хүннануу[illegible]

[illegible] Дугаров кереит үндэһэтэй мүнөөнэй топонимонууд (һуурин болон нютагай нэрэнүүд) тухай өөрынгөө тухайлбари бэшэнэ. Тэрэнэй бодомжоор, кереит угсаатан XI—XIII зуун, жэлнүүдтэ монголшуудай таһардаһан байжа болоно.

В. Б. Цыремпиловэй элидхэлэй тезисүүд соо «монгол», «хори», «буряад» гэһэн терминүүдэй этимологи һонирхолтойгоор үгтэнэ. Эдэ терминүүдэй бии болоһон тухай шэнжэлэлгэ хэхэдээ, тэрэ хитадай ном һудар баримталжа, манай һанамжаар, гүнзэгы һайн тобшолол хээ.

Номой энэ бүлэг соо түүхын эрдэмэй доктор Т. М. Михайловай «Нэгэн ниитэ Монгол гүрэнэй бии болоһон үеын Буряад орон» гэһэн элидхэл онсо һуури эзэлнэ. Энэ элидхэлэй баримтанууд ба тобшололнууд олон талаһаа шэнээр харагданхай. Тиимэһээ зүблөөн дээрэ ехэ һонирхол татаха, гүнзэгы удхатай үгэ андалдаан болохонь дамжаггүй. Түүхын эрдэмэй кандидат Б. Р. Зориктуевай Россин бүридэлдэ орохын урда тээ Прибайкалиин зоной ажахы тухай материал энэ элидхэлтэй нягта холбоотой. Мүн В. С. Ханхараевай XVII зуун жэлэй тэн үедэ Россин гүрэндэ ниилэһэнэйнгээ һүүлээр энэ регионой зоной бүридэл болон тоо харуулһан материал олоной анхарал татаха байха.

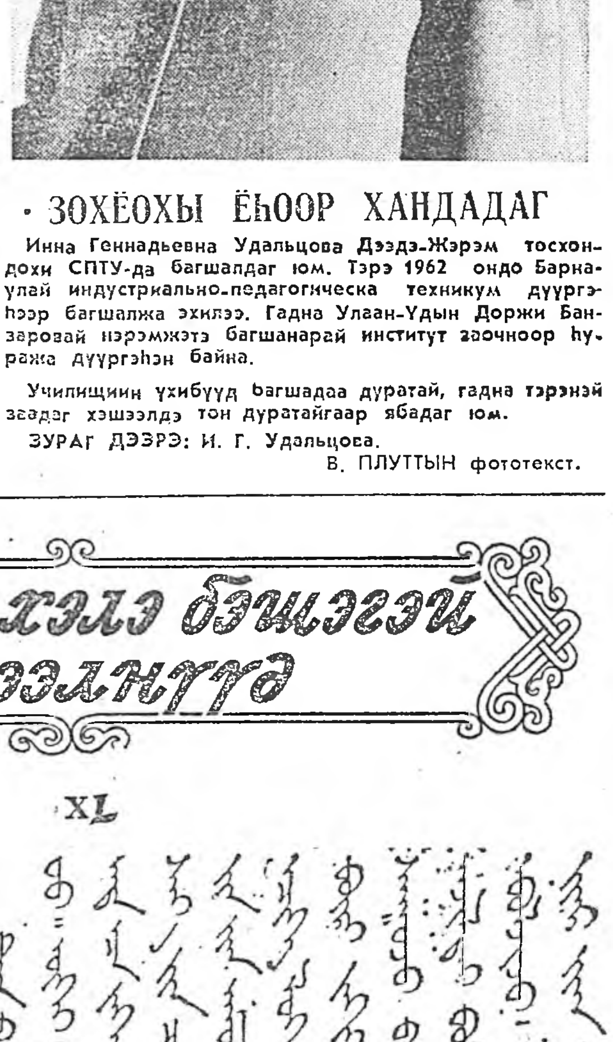
Номой хоёрдохи бүлэг 1920—1930-аад онуудта Буряадай таряашадай ажахы, соёл болон ажаһуудалда социалис хубилалтануудай болоһон тухай харуулагдана. Эндэ түүхын эрдэмэй докторнууд С. А. Максановай, Г. Л. Санжиевай, түүхын эрдэмэй кандидадууд В. В. Беликовэй, И. В. Николаевагай, Л. Б. Санжиевагай болон П. Е. Санжиевагай, М. Н. Балданогой, элидхэлнүүд бэрлагданхай. Тэдэнэрэй шэнжэлэлгэнүүд соо 1920—1930-аад онуудта хүдөө ажахые һэргээн бодхоолгын, коллективизацилгын асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдана. Түүхын шэнэ материалнуудые хэрэглэн шэнжэлһэнэй ашаар 1920-ёод онуудай һүүл багта хүдөө ажахые һэргээн хүгжөөлгын, хүдөө ажахыда кооперациин хүгжэлтын, таряашадай материальна байдалда болоһон хубилалтанууд шэнжэлэгдээ. Урдань 1930-аад онуудай түрүүшын хахадта газарай реформо бэелүүлэгдэһэн байгаа гэжэ тоологдодог байгаа. Мүнөө энэ асуудал шэнээр харагдажа, тэрээндэ сэгнэлтэ үгтөө.

Буряад ороной эрхэ байдалда хүдөө ажахые коллективизацилга ямараар үнгэрөөб, ямар шэнжэ түхэлтэй байгааб, таряашадта тэрэ юу асарааб, хоёрдохи табан жэлэй һүүл багта хүдөө ажахы болон тэрэнэй материально-техническэ бааза ямар байдалтай байгааб, Буряадай республикада дайнай урдахи жэлнүүдтэ колхозно байгуулалта болон колхозно таряашад хайшан гэжэ хүгжэн һалбарааб гэһэн асуудалнууд гол элидхэл соо тусхай һуури эзэлнэ.

Элидхэлэй тезисүүд соо 1921—1923 онуудта Буряадай автономно областьнуудай хүдөө [illegible] ...циальна байгуулалтын бэхижэлгэ тухай дэлгэрэнгы тобшололтой элидхэл бии.

Хэмжээнэйнгээ талаар багахан энэ ном соо дунда зуун жэлнүүдэй үеһөө эхилээд, совет үеын түрүүшын хорин жэлэй хугасаа хүрэтэр олон тоото асуудалнууд харагдажа, Буряадай түүхын шэнэ шэнжэлэлгэнүүд бии болобо.

Г. САНЖИЕВ,
профессор.

• ЗОХЁОХЫ ЁҺООР ХАНДАДАГ

Инна Геннадьевна Удальцова Дэдэ-Жэрэм тосхондохи СПТУ-да багшалдаг юм. Тэрэ 1962 ондо Барнаулай индустриально-педагогическа техникум дүүргэһэр багшалжа эхилээ. Гадна Улаан-Үдын Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт заочноор һуралсалаа дүүргэһэн байна.

Училищиин үхибүүд багшадаа дуратай, гадна тэрэнэй зааһан хэшээлдэ тон дуратайгаар ябадаг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: И. Г. Удальцова.

В. ПЛУТЫН фототекст.

Манай тайлбари

ШЭНЭ ХУУЛИИН ЁҺООР ПРЕДПРИЯТИИЕ ХҮТЭЛБЭРИЛГЭ

Манай орондо бэелүүлэгдэжэ байгаа хубилган шэнэдхэлгын гол шэглэлнүүдэй нэгэн — хуули ёһонуудай реформо мүн болоно. Энэ талаар ехэл хубилалтанууд болоно, элдэб хуулинууд абтана гэжэ бултадаа мэдэнэбди. Һүүлэй үедэ абтаһан СССР-эй хуулинуудай дунда «СССР-эй предприяти тухай хуули» бии. СССР-эй Верховно Совет тэрэниие 1990 оной июниин 4-дэ баталаа һэн.

Тус Хуули 1991 оной январиин 1-һээ хүсэндөө орохо ёһотой юм. Тэрэнэй IV бүлэгтэ предприятиин хүтэлбэрилэгшэдые болон тушаалта нюурнуудые томилхо ба сүлөөлхэ асуудалнууд харагдана. Энэнь хуулиин тунхаглагдаһан сагһаа хойшо хүсэтэй. Энээнтэй дашарамдуулан, Гүрэнэй предприяти (нэгэдэл) тухай 1987 оной июниин 30-да абтаһан СССР-эй хуули болюулагдаба гээшэ ааб даа.

Шэнэ Хуули соо горитой хубилалтанууд оруулагданхай. Үйлэдбэриие эрхилэлгын ба өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын олон тоото асуудалнууд шэнээр шиидхэгдэхэ болоо. Шэнэ Хуулиин «Предприятиин үйлэдбэриеэ эрхилэлгэ ба өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ» гэһэн IV бүлэгтэ эдэ асуудалнууд оронхой.

Предприятиие хүтэлбэрилгэ Уставай ёһоор бэелүүлэгдэдэг тээд 14-дэхи статья соо хэлэгдэнэ. Предприяти өөрынгөө байгууламжа болон штадые өөрөө тодоруулдаг. Ажалай хэлсээнэй (контракт, үгээ ойлголсолго), мүн баһа хүдэлмэрилэгшын предприятитай хэһэн ажалай элдэб харилсаанай үндэһөөр предприятиин ажал ябуулгада хабаадажа байһан бүхы эрхэтэд хамтаржа, предприятиин ажалша коллектив болодог. Ажалша коллектив хамтын суглаанай (конференци) хүсөөр лэ эрхээ түлөөлхэ аргатай юм.

Хамтын суглаанай эрхэ түлөөлгэ тухай 16-дахи статья элирхэйлнэ. Зөөри предприятиин худалдажа абаха тухай, захиргаан предприяти хоёрой хоорондо коллективнэ хэлсээнэй баталагдаха шухала тухай асуудалнуудые хамтын суглаан шиидхэдэг, хэлсээнэй проектые хаража үзэдэг, ажалша коллективэй зүгһөө ямар оронэй хэлсээндэ гараа табиха байһаниие шиидхэдэг байна, предприятиин советдэ түлөөлэгшэнэрые һунгаха (болюулха) эрхэтэй; хэрбээ шухала һаань, ажалша коллективэй совет байгуулжа, үүргэнүүдыень элирүүлхэ аргатай.

17-дохи статья коллективнэ хэлсээндэ (үгэеэ ойлголсолгодо) зорюулагданхай. Коллективнэ хэлсээн гээшэ мүнөө ямаршье предприятида баталагдажа болохо, тиихэдээ СССР-эй хүсэндөө байгаа хуули ёһонуудтай зүрилдэхэ ёһогүй.

Предприяти дээрэхи болон ажалай талаар харилсаан, ажал хамгаалгын, коллективэй социальна хүгжэлтын болон тэрэнэй гэшүүдэй бэеын элүүр энхын асуудалнууд коллективнэ хэлсээнэй хүсөөр таараалдуулагдаха зэргэтэй. Хэрбээ иимэ хэлсээ баталха үедэ арсалдаата асуудалай гараа һаа, тэдэнь ССР Союзай, союзна болон автономито республикануудай хуулиин документнүүдээр шиидхэгдэхэ.

Предприяти, эмхи зургаануудта ажалша коллективэй советэй хүдэлдэг тухай бүгэдэндэ мэдээжэ. Тэрэ хадаа үйлэдбэриин эмхидхэлые улам һайжаруулха, социальна болон бусад асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр нүлөөлдэг байха юм. Ажалша коллективэй совет Гүрэнэй предприяти (нэгэдэл) тухай Хуулиар 1987 ондо бии болгогдоһон юм. Харин мүнөө хуулита шэнэ институт — предприятиин совет (правлени) гэжэ бии болобо.

18-дахи статья соо тэрээн тухай хэлэгдэнэ. Предприятиин эзэнэй (директорэй) томилһон ба ажалша коллективэй һунгаһан аб адли тоотой түлөөлэгшэд предприятиин советдэ (правленидэ) ородог байха юм. Хамта хэды хүн байхыень предприятиин Уставаар элирхэйлэгдэдэг. Соведэй хэды шэнээн болзороор хүдэлхэнь мүн лэ Устав соо хараалагдаһан байха зэргэтэй.

Ажалша коллективэй зүгһөө предприятиин соведэй бүридэлдэ һунгагдаһан хүнүүд һунгагдаһан болзоройнгоо хүсэндөө байгаа үедэ захиргаанай үүсхэлээр предприятиһаа гаргагдажа гү, али тушаалаараа доошолуулагдаха, үгы һаа, бага түлбэритэй хүдэлмэридэ оруулагдаха ёһогүй. Эдэ асуудалнууд ажалша коллективэй хамтын суглаанай (конференциин) зүбшөөлгүйгөөр шиидхэгдэхэ ёһогүй.

Энэ статья соо соведэй (правлениин) бэелүүлхэ үүргэнүүд тухай хэлэгдэнэ. Тэрэ хадаа предприятиин экономическа ба социальна хүгжэлтын юрэнхы шэглэлые тодорхойлдог; сэбэр олзо оршоёо хубаарилха гуримаа харадаг; предприятиин үнэтэ ямар саарһа гаргахэ, мүн ондоо ямар предприятиһаа тэдэниие худалдажа абаха тухай шиидхэбэри абадаг; филиал болон шэнэ подразделенинүүдые нээхэ, элдэб ассоциаци ба нэгэдэлнүүдтэ орохо, гараха тухай, предприятиһаа гадуур экономическа ажал ябуулга хэхэ болон предприятиин Устав соо хараалагдаһан бусад асуудалнуудые шиидхэхэ үүргэтэй.

Эдэ асуудалнууд соведэй заседани дээрэ харагдадаг юм. Предприятиин соведэй түрүүлэгшэ соведэй заседани дээрэ нээмэлээр гү, али нюусаар дуугаа үгэлгын аргаар гэшүүдэйнь лэ дундаһаа һунгагдаха байна.

Предприятиин хүтэлбэрилэгшын хуулита статус тухай асуудал шэнэ Хуули соо шэнээр харагдана. Хуушанайхяараа тэрэниие томилхо, һунгаха гурим бусаагдаба.

Предприятиин хүтэлбэрилэгшын тушаалда хүниие абахада (томилхо, һунгаха), тэрээнтэй контракт (хэлсээн) баталагдаха. Тэрээн соонь хүтэлбэрилэгшын эрхэнүүд, уялганууд ба харюусалгань элирхэйлэгдэһэн байха зэргэтэй. Тиихэдэ тэрэнэй материальна хангалгын ба ямар ушарта ажалһаа сүлөөлгын эрхэ нүхэсэлнүүд хараалагдаха. Предприятиин хүтэлбэрилэгшэ ямаршье этигэмжын саарһагүйгөөр предприятиингаа зүгһөө бүхы ажал ябуулгаа хэхэ, хэлсээнүүдые баталха, зөөри зөөшөө хэрэглэхэ, гүйсэдхэхы аппарадай штат баталха, захиралта заабари гаргаха эрхэтэй.

Предприятиин подразделенинүүдые хүтэлбэрилэгшэд, бригадирнуудһаа бэшэниинь, томилогдожо болохо. Жэшээнь, Хуулиин 20-дохи статья соо иигэжэ хэлэгдэнэ: предприятиин хүтэлбэрилэгшын орлогшонорые, управлениин аппарадай подразделенинүүдэй (үйлэдбэри, цех, таһаг, отделени, участок, фермэ болон бусад) хүтэлбэрилэгшэдые, мүн мастернууд. ахамад мастернуудые гансал предприятиин хүтэлбэрилэгшэ томилхо, гаргаха эрхэтэй.

Бригадирнууд тиихэдэнь урдэнайхидаал коллективэй суглаан дээрэ (нээмэлээр гү, али нюусаар) һунгагдаад, бригадын ородог подразделениин хүтэлбэрилэгшөөр баталагдаха.

Предприятиин хүтэлбэрилэгшын орлогшонорой, подразделениин хүтэлбэрилэгшэдэй шиидхэбэринүүд хүтэлбэри доронь хүдэлжэ байһан бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ уялгата байха эрхэтэй.

А. ИЛЬИН,
Буряадай хүдөө ажахын институдай профессор, юридическэ эрдэмэй кандидат.

...шан хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд

XL

[illegible]

ГАХАЙ ШҮҮЖЭРХЕЭ ҺЭН...

ПЕРШОТРАВНЕСО (Донецкэ область). Эндэхи районой түбтэ хүдөө ажахын лотерей наадаа һэн. Ажахынууд хоорондын предприятиин жолоошон Н. Котлубей билет худалдажа абахадаа, гахай шүүжэрхеэ һэн.

Нютагай агропромышленна нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд иимэ һайндэр үнгэргөө юм. Дүтэ шадарай тосхонуудай таряашадые, багшанарые, һурагшадые, районой предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэдые тэндэ урьһан байгаа. Юрэ бусын шангууд: тахяа, нугаһа, индейкэ, гэрэй бусад амитад, шэниисэтэй, үрэһэ хүрэнгэтэй, хүрпээтэй мэшээгүүд лотерейдэ наадагдаһан байна.

Мүнөө жэлдэ үндэр баян ургаса суглуулһан, малай тоо толгой олошоруулһан дээрэһээ иимэ лотерей үнгэргэхэ аргатай байгаабди,— гэжэ нютагай агропромышленна нэгэдэлэй начальник П. Троян хэлэнэ.

(ТАСС).

ТАСС • АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ПАРИЖ. Франциин президент Франсуа Миттеран ба ФРГ-гэй канцлер Гельмут Коллин уулзаха үедэ СССР-тэ, Түбэй ба Зүүн Европын оронуудта туһаламжа үзүүлхэ асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэбэ. Европын хамтаралай 12 оронуудай правительствануудай ба гүрэнүүдэй толгойлогшонорой Римдэ мэнэ һалар болохоёо байһан уулзалгада бэлдэхэ асуудалда хөөрэлдөөнэй үедэ гол анхарал хандуулагдаа. Зүүн Европын оронуудта туһалха асуудал зүблэхэ зүйлэйнь асуудалнуудай тоодо орохо юм.

ЛОНДОН. Советскэ Союзда ба Зүүн Европын бусад гүрэнүүдтэ туһаламжа үзүүлхые уряалжа, мүнөө Великобританида ерээд байһан США-гай урданай президент Рональд Рейган Баруунай оронуудта хандаба. СССР-тэ бэелүүлэгдэжэ байһан реформонууд урагшагүйдоо, экономикые хубилган шэнэдхэлгэ хүнүүдэй һуудал байдалые муудуулаа гэжэ тэрэ онсолон зааба. Советскэ Союзда туһаламжа үзүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Р. Рейган хэлэбэ.

БЕРН. Совет арадта туһаламжа үзүүлхэ жасада 200 мянган франк хубаарилха шиидхэбэри һаяхан Швейцариин Базель Кантоной правительство баталан абаа һэн. Энэ зорилгоор ойрын сагта Кантоной граждан обороны мэдэлэй эдеэ хоолой зүйлнүүдэй зарим хубинь хэрэглэгдэхэ юм.

КАИР. Израиль СССР-тэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые эльгээжэ эхилээ. 10 тонно шэнэ овощ, үрэ жэмэс ашаһан Израилиин ашаанай самолёт Москва ниидэжэ ошоо гэжэ Израилиин радио мэдээсэнэ. Үшөө нэгэ самолёт 15 тонно хатааһан һү Советскэ Союз абаашаха ёһотой. Израилиин хүдөө ажахын министерствын үүсхэлээр СССР-тэ иимэ туһаламжа үзүүлэгдэнэ.

ПХЕНЬЯН. Энэ һарада Корейн Республикын президент Ро Дэ У гэгшын албанай хэрэгээр Москва ошоходо, СССР-тэй экономическа харилсаа холбоон тогтоогдохо бэзэ гэжэ Урда Корейн үйлэдбэриин эзэд тоолоно. Хоёр ороной харилсаануудай түүхэдэ түрүүшынхеэ Урда Корейн гүрэнэй хүтэлбэрилэгшын Советскэ Союз ошолгые һамбаашалан, байгаалиин нөөсэнүүдые хамтын хүсөөр хэрэглэхэ, промышленна объектнүүдые бариха ба үргэн хэрэглэмжын эд бараа СССР-тэ эльгээхэ тухай хэлсээ баталхаар промышленна компанинууд түсэблэнэ.

Президент Ро Дэ У гэгшые Урда Корейн промышленна бүлэгүүдэй түлөөлэгшэд үдэшэжэ ябаха юм.

ВАШИНГТОН. Ирагай болон Холбоото Штадуудай правительствануудай түлөөлэгшэдэй уулзалга үнгэргэхэ тухай США-гай президент Джордж Бушай дурадхалые Ирак зүбшөөгөө юм ха.

Мүноо үедэ иимэ хоёр уулзалга үнгэргэхэ үдэрнүүд ба тэндэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд хаража үзэгдэнэ.

БРЮССЕЛЬ. Европын хамтаралай соведэй сессидэ гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүд хабаадаһан юм. Советскэ Союзда туһаламжа үзүүлхэ асуудалнууд тус сессиин зүблэхэ гол зүйлнүүдэй тоодо байба. Европын хамтаралай комиссиин түрүүлэгшэ Жак Делорой хэһэн СССР-тэхи реформонуудай ябаса ба совет экономикын байдал тухай элидхэлые Европын хамтаралай 12 ороной гадаадын политическэ албан зургаануудай толгойлогшонор шагнаһан байгаа. Советскэ Союзда боложо байһан хубилган шэнэдхэлгые дэмжэхэ ба энэ шэглэлээр бодото туһаламжа үзүүлхэ тухай нэгэн дуугаар мэдүүлэгдээ. Дүрбэн шэглэлээр туһаламжа үзүүлхэ гээд хараалагдана: эдеэ хоолой зүйлнүүдээр туһалалга, гадаадаһаа эд бараа худалдажа абахынь тула урьһаламжа үгэлгэ; СССР-тэ түлбэриин тэнсүүриие дэмжэлгэдэ шэглүүлэгдэһэн хэмжээнүүд; түхэригэй һэлтэгдэдэг гурим тогтоолгодо туһаламжа үзүүлгэ; Европын хамтаралай оронуудтай худалдаа наймаанай талаар хэлсээ бүри үргэнөөр баталалга.

Энэ үбэл 12 гүрэнэй түлөөлэгшэд 1 миллиардһаа 2 миллиард хүрэтэр долларой эдеэ хоолой туһаламжа СССР-тэ үзүүлхээр дурадхана гэжэ Бельгиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Марк Эйскенс мэдээсэбэ.

соёлой һонин

УРАН ЗОХЁОЛШЫН НЭРЭМЖЭТЭ...

Шэтын областиин Агын Бурядай автономито округой Дулдаргын районой Ленинэй нэрэмжэтэ түб һуурин Үзөөн нютагта ехэ баяр болобо. Манай нютагһаа ургажа гараһан Буряадай мэдээжэ уран зохёолшо, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ **Чимит-Рэгзэн Намжилович НАМЖИЛОВАЙ нэрые нэгэ үргэн ехэ гудамжадаа олгообди.** Чимит-Рэгзэн Намжилович энэ нютагтаа гараһан, Буряадай эгээл эрхим поэдүүдэй нэгэн байгаа. Дүшөөд жэлэй туршада литературада «алба хэһэн» хугасаа соогоо гуша тухай элдэб янзын номуудые хэблүүлэн гаргуулһан юм. Улаан-Үдэдэ, Эрхүүдэ, Москвада, Новосибирскдэ, Улаан-Баатарта буряад, ород, монгол, хэлэнүүд дээрэ гараһан шүлэгүүдэй бага ехэ суглуулбаринууд Чимит-Рэгзэн Намжиловичай хэһэн ажалай гол зүйлынь мүн гэхэдэ, буруу болохогүй.

Һаяхан наһанайнь нүхэр Ханда-Цырен Балдановна ерээ һэн. Өөрынь үмдэжэ ябаһан үндэһэн хубсаһые, ном һударыень, зурагуудые манай музейдэ асараа. Мүнөө эндээ бидэ музейдээ нютагайнгаа зохёолшын таһагые үшөө үргэн болгообди.

Эгээ һүүлшын ажал гэхэдэ, Цэндийн Дамдинсүрэнэй мүнөөнэй монгол хэлэндэ оруулһан «Монголой нюуса тобшые» буряад хэлэн дээрэ оршуулаад, хэблэлэй газарта тушааһанай һүүлдэ гэнтэ наһа бараһан байна. Өөрөө амгалан мэндэ байхадаа, энэ номоо хараагүйдэнь бидэ ехэ гашууданабди. Бидэ — Үзөөнэйхид саашадаа нютагайнгаа хүбүүнэй нэрые дээрэ үргэжэ, шадаха соогоо мүнхэлхэбди.

Б. ЦЫБЕНДОРЖИЕВ,
Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ.

АНДА НҮХЭДЭЙ АЯЛГА ДУУН ҺАЙХАН

Һаяхан Буряадай гүрэнэй Ленинэй орденто академическэ оперо болон баледэй театрта Улаан-Үдэ хотынхид болон хүдөөгэй айлшад олоороо сугларжа, Монгол һайхан оронһоо ерэһэн мэдээжэ артистнарые халуунаар угтажа абаа.

Айлшад Монгол ороной урдын арадай аман зохёолой нэгэн болохо «Сумья ноён» гэжэ дуу-хүгжэмтэ зүжэгһөө нэгэ хэһэг харуулһан байна. Эндэ Сумья ноёной партиие МНР-эй арадай артист Жаргалсайхан, Жулариин партиие МНР-эй габьяата артистка Бүтид, Бээжэн ламын партиие МНР-эй арадай артист Хавлааш гэгшэд шадамар бэрхээр гүйсэдхэжэ, нэрьемэ альга ташалгаар угтагдаа.

МНР-эй габьяата артистка Митагбадам арадай хүгжэмэй инструментнүүдэй нэгэн болохо чанза дээрэ монгол арадай хүгжэм сэдьхэл хүдэлгэмөөр гүйсэдхэбэ. МНР-эй арадай артист, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Сэвшэдэй зохёон табиһан «Хурдан морин» гэжэ хатарые бэлигтэй залуу хатаршан Болдхүү солбон хүнгэнөөр хатараа.

МНР-эй арадай артистка, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат, Улаан-Баатар хотын оперо ба баледэй театрай бэлигтэй дуушадай нэгэн Хорлоогийн Уртнасан манай орондо оло дахин ерэжэ, мэдээжэ болоһон байна. Уртнасан Вердиин «Чио-Чио-сан» гэжэ опероһоо мадам Баттерфляйгай ролиие шадамар бэрхээр дуулаа, монгол болон буряад дуунуудые гүйсэдхэһэн байна. МНР-эй габьяата артистка, оперо ба баледэй театрай мэдээжэ дуушан Бүтид монгол арадай «Гандин мод» гэжэ дууе аргагүй һайханаар дуулахадань, сугларагшад ехэтэ баясабад, саашань дуушамнай А. Андреевэй, Г. Чимитовэй дуунуудые дуулаа.

Улаан-Баатар хотын арадай ансамблиин залуу хатаршан Сайхантуяа «Бэелгээ» гэжэ Баруун Монголой хатарые шадамар бэрхээр хатарба.

МНР-эй арадай артист, оперо ба баледэй театрай бэлигтэй дуушадай нэгэн, манай орондо мэдээжэ болоһон Авхайгиин Хавлааш монгол, казах болоод буряад дуунуудые гүйсэдхэжэ сугларагшадые ехэтэ баясуулба.

Манай театрта олоороо суглаpагшад Улаан-Баатар хотын 75-дахи дунда һургуулиин 7-хи классай һурагша Үүргийн Туяа олон дабхар стулнууд дээрэ гаража, уян нугархай, яһагүй гэжэ һанахаар зөөлэн бэеэрээ пластическа этюд харуулхадань, сугларагшад бэлигтэй басаганда нилээд удаан альга ташажа, сценэ дээрэһээ табижа үгэбэгүй, бэлигтэй һурагша дахин гаража, өөр тухайгаа хэдэхэн үгөөр хөөрэбэ: «Би бага наһанһаа заабол артистка болохоб гэжэ бодоо һэм, тиигээд сүлөө сагтаа Улаан-Баатар хотынгоо циркдэ ошожо, тэндэ мэргэжэлээ дээшэлүүлхые оролдодогби, тиигээд һургуулидаа яһала һайнаар һурадагби, Буряад орондо түрүүшынхиеэ ерэбэб, ехэл баяртай ябанам, һайн даа, та бүгэдэндэ ехэ баярые хүргэнэм» гэжэ монгол хэлэн дээрэ хэлэбэ.

МНР-эй Искусствын габьяата ажал-ябуулагша Джавзангийн зохёожо табиһан «Мянгат-бэелгээ» гэжэ хатарые залуу хатаршад Сайхантуяа, Болдхүү хоёр гүйсэдхэбэд.

Удаань МНР-эй арадай артист, МНР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Д. Жаргалсайханай гаража ерэхэдэнь сугларагшад халуунаар угтажа абаа. Энэ айлшамнай Монгол һайхан орондо ажаһуудаг буряад композиторнуудай дуунуудые дуулаа, мүн өөрынгөө найруулан зохёоһон «Ёохороо хатарая» гэжэ дууе дуулахадань, зал соо һуугшад мартагдашаһан гоё һайхан ёохор наадаяа гэнтэ һанажа, ерэһэн айлшантаяа хамта аалихан дуулалдан һуугаа һэн. Концертын хүтэлбэрилэгшэ өөр тухайгаа тобшохоноор хөөрэхыень гуйба. «Би Болгариин ниислэл хото Софиин консерватори дүүргэжэ ерээд, түрэл Улаан-Баатар хотынгоо оперо болон баледэй театрта нилээн олон жэлдэ ажаллаад, наһанайнгаа амаралтада гаранхайб. Тиигэбэшье мүнөө үедэ бэлигтэй залуу үетэниие орёо хүндэ дуушанай мэргэжэлдэ һургажа байнхайб. Уг гарбалаараа Ага нютагайб, Буряад нютагтаа нилээд оло дахин ерээб, мүнөөдэр хүдэлдэг нүхэдтэеэ хамта таанадтайгаа дахин уулзажа байһандаа ехэл баяртайб»— гэжэ Жаргалсайхан урма баяртайгаар мэдүүлээ һэн.

Иимэ һайхан баяр баясхалангай оршондо болоһон концертын һүүлдэ, Буряадай оперо ба баледэй театрай директор Д. Ф. Зубенко театрай коллективэй зүгһөө айлшадаа халуунаар амаршалба.

Удаань, Улаан-Баатар хотын оперно театрай дирижер, энэ бүлэгэй уран һайханай ударидагша нүхэр Ж. Бүрэнбэх нүхэдэйнгөө зүгһөө сугларагшадта хандажа, аха дүүгэй ёһоор хүлеэн абаһандань ехэл баярые хүргэбэ.

В. ГУНЗЫНОВ,
ВСГИК-эй эрдэм шэнжэлгын секторые даагша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: МНР-эй арадай артист Жаргалсайхан, МНР-эй габьяата артистка Бүтид, Нацагдоржын «Учиртай гурван толгой» гэжэ оперодо МНР-эй арадай артистнууд Уртнасан Хавлааш хоёр. Улаан-Баатар хотын 75-дахи һургуулиин һурагша Үүргийн Туяа.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Буряад ороной суута хүнүүд

ГАШЕГТАЙ ХАМТА АЛБА ХЭҺЭН

Согто-Хангил нютагай хүгшэд, үбгэд, аха нүхэд Даба Дамдинцыреновые һанадаг ёһотой. Харин бидэ 1986 он болотор тэрээн тухай юушье мэдээгүйбди. Түүхын эрдэмэй доктор Б. С. Санжиев Буряадай номой хэблэлээр 1986 ондо «Ярослав Гашек-интернационалист» гэһэн гаршагтай ном гаргаһан байдаг. Чех арадай мэдээжэ уран зохёолшо, Улаан Армиин политкомиссар Ярослав Гашегай аргагүй һонирхолтой ажабайдалда зорюулагданхай. «Похождение бравого солдата Швейка во время мировой войны» гэһэн шог ёгто романаараа тэрэ олон оронуудай уншагшадта мэдээжэ болонхой гээшэ.

Бодото, үнэн сэхэ баримтанууд дээрэ үндэһэлэн Я. Гашегай колчагайхидые бута сохилгодо эдэбхитэйгээр хабаадаһые, Совет засагые тогтоолсоһые эли тодоор харуулаа. Тэрэнэй харуулһан зарим баримтанууд анха түрүүшынхеэ хэлэгдээ. Я. Гашек хадаа Улаан Армиин интернациональна отрядуудые эмхидхэгшэдэй нэгэн, табадахи армиин политкомиссар, буряад хэлэн дээрэ түрүүшынхеэ гараһан совет газетын редактор, бэрхэ пропагандист, Чехословаки Совет Росси хоёрой арадуудай хани барисаанай түлөө тэмсэлшэ болоно.

Энэ ном соо тэрээнтэй сугтаа алба хэһэн, интернациональна отделениин инструктор-агитатор Даба Дамдинцыренов тухай хэлэгдэнхэй. Тэрээн тухай иигэжэ бэшэгдэнэ: «Даба Дамдинцыренов — Байгалай саанахи Агын талын малшанай бүлэдэ түрэһэн юм. Эрхүүдэ һуража, эрдэм абаа. Революциин урда багшалжа байхадань, тэрэниие баруун фронтын ара талын хүдэлмэридэ татажа, ород хэлэ мэдэхэгүй буряадуудай оршуулагша болгоһон байна. Энэ хүмнай түрэл буряад хэлэнһээ гадна ород хэлэ тэгшэ һайн мэдэхэ байһан. 1917 оной намар Улаан-Армиин зэргэдэ зогсожо, 1919 ондо РКП(б) гэшүүндэ абтаһан байха юм. Тиигээд Кавказска фронтын 11-дэхи армиин 7-дохи кавалерийскэ дивизиин политическэ таһагта алба хээ. Харин 1920 ондо Эрхүү хото эльгээгдэжэ, эндэ эмхидхэгдэһэн интернациональна отрядта буряадуудай дунда политическэ хүдэлмэри ябуулхаар табигдаа юм. Эндэл алба хэжэ байхадаа тэрэ Ярослав Гашегтай танилсажа, тэрэнэй ёһотой туһалагшань болоһон байна. Буряад хэлэн дээрэ газетэ гаргаха талаар аргагүй ехэ хүдэлмэри ябуулһан, өөрөө олон статьянуудые бэшэһэн гээшэ. Сэлэнгын, Түнхэнэй аймагуудаар ябажа, элдэб асуудалнуудаар лекцинүүдые уншадаг һэн. Хорёод онуудта Сэлэнгын аймагта Совет засаг тогтоохо хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан партиин гэшүүд Б. Ц. Цоктоев, Ц. Д. Зоригтуев, Г. Д. Дандаров гэгшэд Дамдинцыренов тухай ехэ һайнаар хэлэдэг, ёһотой коммунист, дүй дүршэлтэй политическэ хүдэлмэрилэгшэ гэдэг һэн».

1920 оной сентябрь һарада «Үүр» газетын гараһые мэдэнэт. Энэмнай хуушан монгол, ород хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг байһан гээшэ ааб даа. Ярослав Гашегһаа гадуур энэ газетэдэ Даба Дамдинцыренов, Ардан Маркизов болон бусад эдэбхитэйгээр хабаададаг һэн.

1921 ондо зугадажа ябаһан сагаантаниие намнажа, Монгол ерээд, Дамдинцыренов Монголой арадай армида алба хээ.

Профессор И. Тугутовай Дамдинцыренов тухай бэшэһэн статья соо тэрэнэй өөрынь бэшэһэн һонирхолтой анкетэ үгтэнхэй. Гэбэшье энээниие тайлбарилхаар хаш. Ородой түрүүшын революциин урда тэрэ хори буряадуудта багшалжа байһан. Харин 1913 ондо Агаяа ерээ. Тэрэ хүн зоной дунда хүндэтэй ябаһан. Гансашье үхибүүдые бэшэгтэ һургаа бэшэ, харин ехэшье зониие һургаһан. Бурхан шажанда этигэдэг зоной дунда элдэб муу ябуулгануудые гаргаһан ламанарые шүүмжэлдэг байһан. Энээндэнь ламанар дураа гутажа, тэрэниие «ороолон» гэжэ нэрлэһэн гэхэ.

1925 ондо Дамдинцыреновэй түрэл нютаг Согто-Хангилаа ерэхэдэнь эхэ, эсэгэнь наһа бараһан байгаа. Үнишье болонгүй тэрэ бусаа бэлэй. Эндэхи зоной хэлсэ-дэдэгээр, Д. Дамдинцыренов 1930 ондо 54 хүрэжэ ябахадаа Улаан-Баатарта наһа бараһан юм ха.

Согто-Хангилай үндэр наһатан Дамдинцыреновэй гэртэхин Таһархай гэһэн газарта ажаһуудаг байһан гэлсэдэг. Энэмнай XXII партсъездын нэрэмжэтэ колхозой түбһөө гурбан модоной зайда байдаг. 1930 ондо энэл нютагай 15 айл нэгэдэжэ, ТОЗ эмхидхэһэн байна. Эдэнэй тоодо Дабагай дүү Наран Дамдинцыренов оролсоһон юм. Энэмнай баһал эрдэм бэшэгтэй хүн байжа, колхоз бии болгохо талаар ехэ юумэ хэһэн, удаань хүтэлбэрилхы тушаалда үни ябаһан гээшэ. Тэрэнэй хүбүүн Болот Наранов мүнөө Агада, харин басаганиинь Согто-Хангилда ажаһуудаг.

Тэрэшэлэн Даба Дамдинцыреновэй эсэгэ Дамдин-Цэрэн Балданов, эхэнь Дарима Очирова хоёр юһэн үхибүүдтэй байгаа. Тэдэнэйнь зургааниинь басагад, гурбан хүбүүд. Даба гэртээ хоёрдохи үхибүүниинь байһан. Наяад наһатай байһан Жаргал Нимаевич Нимаев Дамдинцыреновэй гэр бүлэ, тэрэниие мэдэхэ байдаг. Даба ехэ һүбэлгэн ухаатай хүбүүн байһан. Тиимэһээ ном бэшэгтэ түргэн һураһан. Энээндэ эхынь аха Батодалай Очиров һургаһан юм гээд тэрэ хөөрэдэг бэлэй.

Даба Дамдинцыреновэй түрэлхид болон тэрэниие мэдэхэ хүнүүдые тэрээн тухай шэнэ һонин юумэ дуулгажа, документ болон фото-зурагуудай байбал, манай Согто-Хангилай музейдэ эльгээгыт гэжэ гуйха байнаб.

Д.-Р. ЦЫРЕНЖАПОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

КУЙБЫШЕВ. 1941 оной намар фашистнуудай Москвае дурамбайдадаг болоод байһан үедэ түргэн түрын олон албан зургаануд, зохёоһы ажалтан энээ руу нүүлгэгдэһэн байгаа. Ставкые нүүлгэхэ бүхы юумэн бэлэн болоһон байгаа — 37 метр гүнзэгыдэ баттаамжатай ехэ бункер түргэн зуура баригдаһан юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Сталинай бункер соохи заседаниин зал.
ТАСС-ай фотохронико.

ЭКОЛОГИЧЕСКА БЮЛЛЕТЕНЬ

Байгша оной ноябрь һарада республикын агаарта эрид хубилалта болобогүй.

Энэ хугасаа соо Улаан-Үдэ хотын агаарта тооһон 2,6, углеродой бурма 1,3, азодой двуокись 1,6, фенол 1,7, формальдегид 2,7 дахин хэмһээ үлүү байба. Хотын Бабушкинай нэрэмжэтэ үйлсөөр агаар илангаяа муухай байгаа гэжэ элирүүлэгдэбэ. Зарим үдэрнүүдтэ тэндэ тооһон 4, азодой двуокись 4,7, фенол 1,7 дахин нормоһоо үлүүлһэн байха юм. Октябриин 50 жэлэй нэрэмжэтэ проспектээр зарим үдэрнүүдтэ углеродой окись хэмһээ ехэ байгаа гэжэ мэдээсэе. Харин серын двуокись, сульфат, азодой окись санитарна нормоһоо үлөөгүй.

Гусиноозёрск, Северобайкальск, Хяагта хотонуудта агаарые бузарлалга урдынгаа хэмдэ байгаа. Гэбэшье зарим үдэрнүүдтэ тооһон, углеродой бурма, азодой двуокись нормоһоо бага зэргэ үлүү байгаа гэжэ шэнжэлэгдээ.

Энэ хугасаа соо уһа бузарлаха ябадал бага болгогдоогүй байха юм. Сэлэнгэ мүрэн соо Сэлэнгын ЦКК-гай уһа сэбэрлэдэг түхеэрэлгын доодо талада фенол — 2,3 дахин нормоһоо үлүү гэжэ элирүүлэгдээ. Тыя, Дээдэ-Ангара, Хахии, Сэлэнгэ, Зэдэ, Сухэ гол мүрэнүүд нефтепродуктнуудаар ехээр бузарлагдаа.

В. ТАТАРНИКОВ,
Улаан-Үдын гидрометобсерваториин түбэй начальник.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй хоёрдохи үдэрэй хүдэлмэри тухай информационно мэдээсэл.

«Адли эрхэтэй, бэеэ дааһан байдалай үндэһэн дээрэ»— КПСС-эй ЦК-гай хэблэлэй түбтэ болоһон уулзалга тухай.

«Экономикые тогтууритай болгохо ба дэлгүүрэй харилсаануудта орохо хэмжэнүүд тухай» РСФСР-эй арадай депутадуудай съездын тогтоол.

Экономикын түгшүүрилтэ байдалтай тэмсэл. «Иимэ байдал саашадаа хэды соо үргэлжэлхэб?», «Хамһабариин таһалга соо юун нюугдаатайб?»

Үглөөдэр юугээ эдихэбибди? «Барилга хурдан түргэнөөр ябуулха хэрэгтэй»— В. Тарасовай корреспонденци.

«Эдэбхи үүсхэл яагаад дарагдааб?»— бага предприятиин директор М. Смышляевай статья.

Шухала асуудалаар тайлбари. «Газар — таряашадта: хуушан уряагай шэнэ удха шанар»— политическэ шэнжэлэгшэ В. Резниченкын статья.

«Һэшхэлэй уряагаар»— А. Д. Сахаровай наһа бараһаар жэл гүйсэһэндэ зорюулагдаба.

Демократи хүгжөөлгын һургуули. «Тува: түгшүүрилтэй байдалһаа гараха арга ямар бэ?»

«Ниидэлгын зурууд харгые хааһан хашаагай саана»— А. Праведниковай корреспонденци (арбан жэлэй саада тээ болоһон ушар тушаа).

«Байгалай үмэнэхи түрэл хизаарнай» гэһэн тусхайта хуудаһанай материалнууд: «Байкалрыбвод» мэдээсэнэ. «Хабшууда зэдэлһэн буугай дуун», «Ой модоной ажахы үдхэн манан соо»— журналист В. Лошаковой корреспонденци; «Татагдаһан шабын түмэр дээгүүр цирк соо дамжан ябадаг байг»— Сэлэнгын участогай инспекциин судныn инпектор-капитанай бодомжолгонууд; «Юбилейный» гэжэ парк мүндэлхэ гү?»— редакцида ерэһэн бэшэг.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Шантаж» — 5 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 11.00—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 11.45—Мультфильм. 11.55 —Александр Вертинский: гэртээ бусааб. 13.30—Время. 14.10 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 14.15—Гнесинүүдэй нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин һурагшадай концерт. 17.20—Ахалагша классайхидта уран зохёолой дамжуулга. 18.35—Дэбжэлтэ. Мэдээсэл. Соносхол. 19.05—Политическэ темэдэ хөөрэлдөөн. 20.05—Мультфильм. 20.35 Хүгжэмтэ дамжуулга. 21.00—ВИД танилсуулна. 22.00—Время. 22.30—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35—МВД-һээ мэдээсэнэ. 22.50—«ВИД» танилсуулна.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Леннаучфильм» киностудиин фильмүүд. 9.45, 10.40—Литература. 5-дахи класс. 10.10, 11.15 — Англи хэлэн. 11.35, 12.35—Литература. 6-дахи класс. 12.00 — Остоженкодо болоһон уулзалга. УЛААН-ҮДЭ. 18.00—Улаан-Баатарай оперо болон баледэй театрай артистнуудай концерт. 19.05—Баримтата фильм. 19.30—Буряад хэлэнэй хэшээл. 20.05—Буряад ороной һонинууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, бага-шуул!» 21.15—Булта... хэ спорт. 21.30—Ха... телестудиин дамжу... —Өөрөө өортөө туһ... Алиев. 22.40—СССР-... но Советэй сесси д... —«Это мы, госпо... һайханай фильм. К... вой «Убиты под Мос... жаар.

Милициин участково ин...

Мүнөө үедэ милициин ажалда х... шэ айхабтар хүндэ хүшэр болонхо... бүхэндэ эли ааб даа. Орон до... муудахада, хүнүүдэй абари зан... гэмтэ ябадал гаргадаг зон олош... дөөл, ажабайдалдамнай эли бүхы... гай худал хэхэ, хулиган ааша гар... урдынхиһаа улам дээшэлээ.

Иимэ ушарта дотоодын хэрэгүү... хүдэлмэрилэгшэдэй харюусалга е... Манай ажабайдалда тохёолдоһон... шэр үедэшье өөһэдтэнь даалгагдаһ... эзэн ёһоор хандажа, ажабайдалым... лан тэнюун байлгадаг милициин... лэгшэд манай округто олон. Дулд... оной Ара-Элеэ нютагта участково... рээр ажалладаг, милициин лейтен... Шалапов тэдээнэй тоодо оролсоно... луу нүхэрнай тус нютагта оройдоо... лэй туршада ажаллабашье, нютаг... дэтэй болонхой. Даажа ябаһан газ... усалшье үсөөн болодог, гэмтэ ябад... шье үсөөрэнхэй. Өөрөө тэрэ мэргэ... шэлүүлжэ, Красноярск хотын мили... да шатын һургуулида һурадаг. Г... Шалапов дотоодын хэрэгүүдэй та... Элеэ нютагай олониитын хэрэгтэ... гээр хабаадалсадаг юм.

Б. ГАРМА...

Спорт

СҮЛӨӨ САГАА АША ҮРЭТЭЙГЭ...

Яруунын районой «Дружба» колхозой залуушуул сүлөө сагаа спортдо зорюулдаг заншалтай болонхой. Элдэб шатын мүрысөөнүүдые үнгэргэхэ спортын залнууд эндэ бии. Колхозой нэгэдэхи түб Тайлууд һууринда — нэгэ Мужыха һууринда — хоёр, мүн хүршэ «Улаан-Туяа» совхоздо нэгэ спортзал тоологдоно.

Эдэ спортзалнууд эндэхи һургуулинуудай мэдэлдэ байбашье, ажахын спортдо дуратайшуулай аша туһатайгаар сагаа үнгэргэхын тула үдэшэндөө нээгдэдэг байха юм. Үнгэрһэн һарын эхиндэ «Дружба» колхоздо үбэлэй спартакиада волейболоор, аргамжа таталгаар, гиир үргэлгөөр, столой теннисээр, шатараар үнгэргэгдэжэ, колхозой гурбан отделениин, мэргэжэлтэдэй ба хүтэлбэрилэгшэдэй, Мужыхын дунда һургуулиин багшанарай команданууд уулзажа, ана, мана тулалдаа һэн.

Шанга тэмсэлэй һүүлээр Мужыхын дунда һургуулиин багшанар нэгэдэхи һуури эзэлбэ. Хоёрдохидо — Тайлуудай отделениин, гурбадахи һууринда Үлзытын отделениин команданууд гараба.

Эрхимлэһэн спортсменүүд, команданууд Мужыхын соёлой спортивна комплексын мүнгэн шанда хүртэбэ.

Тайлуудай («Дружба» колхоз) һургуулиин спортивна зал соо Советскэ Союзай Герой И. М. Трофимовай нэрэмжэтэ шанда хүртэхын түлөө хүдэлмэришэд — залуушуулай дунда волейболоор мүрысөөн үнгэргэгдэбэ. ... нирхолтой мүрысөө... лейный», «Улаан-Т... зуудай, «Победа», ... колхозуудай, Мужы... ной суглуулагдамал... нууд хоёр үдэрэй ту... гэн солбоноо, шад... хэеэ харуулжа, үсэ... гээр тулалдаба.

Эрхим бэлэдхэл... наа «Улаан-Туяа» ... залуушуул гэршэл... хи һуурида гараба... үнэтэй шан ба...

Саашадаа энэ ... заншалта болохо ...

• •

Эгэтын интернат... дэргэдэ Яруунын ... үхибүүдые боксын ... дабарида һургаха... болгогдоһоор 5 ж... болобо.

Тренерээр Цырe... вич Цындыжапов ... юм. Энэ һургуули... Тайлууд, Үлзытэ һ... үхибүүд ехэл дурат... даг болонхой. Тре... Санданoвичай хүтэл... бэрхэ спортсменүүд... раа. Тэдэнэй тоод... ВСТИ-гэй студент С... далеев, Буряадай ... институдай спортф... дентнэр Павел Хама... гэн Ринчино гэгшэ...

Мүнөө жэлдэ 10-... гэһэн Солбон Дон... дэхи һургуулиин ... Даниил Алсанов, Ж... нов, гэгшэд боксын... нүүдтэ хабаадалсаж... Литвагай хотонууд... жа ерээ.

Б. ЦЫ...

ҺҮБЭЛГЭН БЭРХЭНҮ...

«Эдиршүүл» гэһэн радиогазетын шанда хүртэхын түлөө үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ республикын һургуулинуудай һурагшад хабаадаа һэн. Заншалта болоһон энэ нааданай дүн гаргахадэ, Октябрьска районой команда 13,5 очко абажа, түрүү һуури эзэлбэ. Командын гэшүүд Сергей Голубев, Ирина Бондарева гэгшэд абажа боломоор табанһаа табан очкотой, түрүү һуурида гараба.

Удаадахи хоёр һуурие Иволгын, Советскэ районуудай команданууд эзэлэ... ондо үнгэргэгдэһэн... Иволгын районһоо ... таршад һайн наада... Командын гэшүүн ... сөөндэ түрүүшынхеэ... һан Юлия Ринчинов... наадажа гараа. Тэ... нэгэдэхи разрядтай ... дарeвада шүүгдэһэн...

Мүрысөөндэ эрхи... мандада, шатаршадта... кын телевидени бол... гой гүрэнэй комит... бэлэгүүд барюулагд...

Л. ГА...

Кино, театрнууд

Театр оперы и балета
«Красавица Ангара»— в 19.

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
«Хүхы шубуунай гуниглал» (Плач кукушки)— в 19-30.

«Дружба»
«Заколдованный мальчик»— в 9-50, «Клещ» (2 серии)— в 13-50, 18-40, «Друг бедных» (2 серии)— в 11-20, 16-10, 21.

«Родина»
«После войны мир»— в 10, «Сердце ангела»— в 12, 20, «Наш человек в Сан-Ремо»— в 14-10, 16, 18-10, «Фантомас против Скотланд-Ярда»— в 22-33.

«Прогресс»
Красный зал —«Фантомас против Скотланд-Ярда» — 11-50, 14, 16-10, 18-... Зеленый зал —«Д... бить»— в 9-40, 11-... 17, 20-40, «Мистер ... тылу врага»— в 15-...

«Октябрь»
«Приключения Элли... в 9-40, «Последний... ви» (2 серии)— в 11... 16-10, 18-40, 21-10.

«Байкал»
«Профессор престу... ра»— в 18-30, 20-30.

«Восток»
«Да здравствует С... 14-30, «Голубая безд... 18, 20.

Редактор
Р. Б. ГАРМ...

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия — 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45

Заказ № 285.